

Doktrinskitte: En studie av Bo Södersten, i jämförelse med Gustav Cassel

Av David Brännlund

Student

HT 2015

Examensarbete, 15 hp

Ekonomisk Historia nivå 3, 30 hp

Handledare: Magnus Lindmark

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att studera hur nya ekonomiska doktriner och idéer sprids via enskilda ekonomer som medverkar i den ekonomiskpolitiska debatten. Debattörerna som studeras är Bo Södersten i en jämförelse med Gustav Cassel eftersom båda dessa väldigt aktiva ekonomer glidit höger ut på den ideologiska skalan. Men också att glidningen högerut för båda debattörer kan ha sammanfallit med kriser. Frågorna som ställs är: hur förändrades deras doktrinära synsätt? Med ett extra fokus på deras syn på staten, samt även på vad bakgrunden till förändringen kan ha berott på. Vilka idéer dessa individer hade vid olika tidsperioder, hur deras åsikter förändrades och vilka idéströmningar både inhemska och utländska som utövat inflytande på debattörerna.

Metoden som används är av relativistisk (mesologisk) karaktär. Något som innebär att studiens tillvägagångssätt är att studera samband mellan ekonomisk historiska idéer i relation till de socio-ekonomiska kontexter ur vilka de har uppkommit. Teorin som studien utgår ifrån är Joseph Schumpeters teori angående ekonomisk historiska idéers fortskridande genom en serie av epoker av revolution och konsolidering.

Resultatet ger ett tydligt stöd för Schumpeters syn på ekonomisk historiska idéers fortskridande. Både Cassel och Södersten har genomgått ett doktrinskifte i samband med kriser. Cassels doktrin skifte skedde 1918 under industrins uppgång. Söderstens doktrinskifte skedde 1982-1983 under övergång från industrisamhälle till tjänstesamhälle och 1970-tals krisens efterspel. Båda har för övrigt sett sig själva som reformister, åtminstone tidigare i sin karriär. Både Södersten och Cassel präglades av en känsla av att en ekonomisk katastrof var nära och kom efter doktrinskiftet att gå över till att attackera allting socialistiskt. Kriserna verkar ha utlöst en rädsla för den växande välfärdsstaten hos båda debattörer. Deras starka antimarxism har troligen åtminstone medfört att deras ideologiska färd högerut fick extra fart. Cassel betonade tidigare balansen mellan fördelning och tillväxt, Södersten var extra noga med fördelning, men efter deras doktrinskifte gick de mot ett synsätt där endast tillväxt kom att stå i fokus. Efter doktrinskiftet kom de båda debattörerna att betona statens klumpighet och inkompetens och de menar att staten borde krympas och dess inflytande på ekonomin tas bort.

Nyckelord: Ekonomisk Historia, Doktrinskifte, Bo Södersten, Gustav Cassel, Staten.

Innehåll

1. Inledning	4
1.1 Syfte	4
1.2 Avgränsning	5
1.3 Metod	5
1.4 Teori och Begrepp.....	6
1.5 Källdiskussion.....	8
1.6 Bakgrund.....	8
2. Gustav Cassel i staten som monster 1880-1945	12
2.1 "Gustav Cassel 1880-1917": de tidigare åren	12
2.2 "Gustav Cassel 1918-1945": den doktrinära vändningen och framåt.....	15
2.3 Summering: Gustav Cassel	18
3. "Bo Södersten på 1970-talet": Den svenska sköldpaddan.....	19
3.1 Söderstens konfrontationer med marxismen	19
3.2 Söderstens syn på äganderätten.....	22
3.3 Söderstens åsikter om Chile 1975	23
3.4 Summering: Bo Södersten 1970-talet.....	29
4. "Bo Södersten på 1980-talet": riksdagsledamotsåren (1979-1988).....	30
4.1 Tiden före den doktrinära övergången	30
4.2 Skiljelinjen: Södersten med ny doktrin	33
4.3 Söderstens syn på skattesänkningar och mer besparingar	38
4.4 Arbetsutbudet och marginalskatten	41
4.5 Summering: Bo Södersten 1980-talet.....	43
5. "Bo Södersten på 1990-talet": 90-talskrisen och framåt	44
5.1 Historisk tillbakablick och fortsatta angrepp på välfärdsstaten	44

5.2 Summering: Bo Södersten 1990-talet.....	46
6. Diskussion.....	47
6.1 Den doktrinära övergången	47
6.2 Vad kunde ha påverkat Södersten till denna doktrinära förändring?.....	49
Referenser.....	53
Appendix	56
2.1 Socialdemokrati.....	56
2.2 Nyliberalism	57
2.3 Atomistisk individualism	57
2.4 Indexreglering av skatt.....	57
2.5 Monetarism.....	57

1. Inledning

För att aktiv handling för ekonomisk politiska förändringar överhuvudtaget ska ske så börjar det alltid som en idé hos någon. Då är det viktigt att förstå i vilka miljöer dessa idéer kommer till och hur de sedan sprids. Detta är viktigt för att förstå ursprunget till de vågor av förändring som sprids över geografiska områden, ibland större och ibland mindre, genom historien. Men också hur de kunde få fotfäste och varför just vid den tiden. Stora samhällsmässiga förändringar i form av kriser kan också i sin tur skapa möjlighet till att nya idéer växer fram, eller åtminstone ge möjlighet att implementera dessa nya idéer i det politiska livet.

Bo Södersten är en svensk ekonom som förekommit flitigt i den offentliga debatten för en mer nyliberal ekonomisk politik under 1980- och 1990-talet. Trots att Södersten var en framträdande ekonomisk debattör under denna period har inte hans roll som ekonomisk debattör varit föremål för doktrinhistorisk analys. Därför är det av intresse att nu göra just denna doktrinhistoriska analys.

Cassel var på sin verksamma tid, cirka 1900 fram till 1940-talet, en debattör som likt Södersten kom att glida åt höger i det politiska spektrumet. Något som för Cassel inträffade vid första världskrigets slut 1918. Liksom Södersten kom Cassel att anta en väldigt negativ syn på staten. Med skillnaden att Cassel verkade under industrialiseringens framväxt, medan Södersten verkade under industrins tillbakagång och övergång till tjänstesamhälle. Cassel förändrade sin ideologiska syn i samband med en kris vilket också Södersten antas göra. Detta gör det intressant att jämföra dessa två debattörer.

1.1 Syfte

Syftet att studera hur nya ekonomiska doktriner och idéer sprids via enskilda ekonomer som deltar i den ekonomiskpolitiska debatten. Denna studie ger exempel på när förändringen i ekonomiskt doktrinärt tänkande sker hos den enskilde ekonomen, snarare än att en ny grupp relativt unga ekonomer blir bärare av nya idéer. Exemplet fokuserar på två ekonomer, Gustav Cassel och Bo Södersten. Båda dessa debattörer har valts för att de varit väldigt aktiva och båda har gjort en vandring högerut på den ideologiska skalan. Studien ämnar också att ställa sig frågan: Hur förändrades deras doktrinära synsätt? Med ett extra fokus på deras syn på staten, samt även på vad bakgrunden till förändringen kan ha berott på. Schumpeter påpekade

i ”The History of Economic Analysis” att ekonomiska idéers evolution inte fortskrider på ett friktionsfritt sätt, utan hoppar, genom en serie av epoker av revolution och konsolidering.¹ Att stora omvälvningar står för förändring av ekonomiska idéer gör det därför rimligt att ställa sig följande frågor: Vilka idéer hade dessa individer vid olika tidsperioder? Hur förändrade debattörerna sina åsikter? Vad var det för politiska förändringar och idéströmningar både inhemska och utländska som utövade inflytande på debattörerna?

1.2 Avgränsning

Denna studie kommer att främst fokusera på åren fram till Bo Söderstens den teoretiska tidpunkt för doktrinskifte som författaren av denna studie angett som utgångspunkt innan studien påbörjats. Men också utvalda delar om Cassel, med fokus på hans syn på staten och doktrinära förändring, ur Benny Carlsons avhandling om Heckscher och Cassel. Tidsperioden som det handlar när det gäller Cassel är 1880-1917 för att visa på hur hans uppfattning såg ut före förändringen. Perioden 1918-1945 är tiden efter den doktrinära förändringen som går fram till hans död. Den kommer att gå in på den politiska orientering Bo Södersten hade under 1970- och 1980-talet men även visa lite hur den såg ut i senare delen av hans liv. Antagandet från början har varit att skiftet skedde ungefär vid 90-talskrisen (1990-94) så studien kommer att behandla tiden från 1970-talet och ända till 1990-talskrisens slut. Detta görs för att visa på var i tiden övergången skedde och hur den uttryckte sig. En annan anledning är att visa på hur Söderstens åsikter förändras i samband med kriserna på 1970- och 1990-talet. Sedan är det även en begränsning vad gäller sidantal och författaren av denna studie har gjort bedömningen att det är viktigast att försöka påvisa om han verkar hållit fast vid sin nya doktrin samt försöka hitta bra exempel på hans åsikter.

1.3 Metod

Studien kommer bestå av en textanalys som grundas på Söderstens debattinlägg. Analysen av Södersten i denna studie jämförs sedan med Carlsons analys av Cassel. Artiklarna från dagstidningar letas upp i Umeå universitets databaser Artikelsök (BTJ) och Mediaarkivet (Retriever), äldre artiklar (äldre än ungefär 1991) kom att plockas fram från mikrofilm. Böckerna söktes fram i den övergripande sökmotorn på Umeå universitetsbibliotekets

¹ Screpanti & Zamagni (2005), s.1

hemsida. Olika begrepp definieras och jämförs sedan med argumenten Södersten framför i artiklarna och boken.

Studien utgår också till stor del från tidskrifter och tidningsartiklar. Men kommer även att ta in exempelvis utvalda delar ur Söderstens bok *Den Svenska Sköldpaddan* som är en samlingsbok från 1975 för att visa på åsikterna han hade under 1970-talet och sedan gå över till artiklar och tidskrifter. Det är viktigt att veta vad Södersten tyckte tidigt i sin karriär för att sedan kunna avgöra eventuella förändringar, så det har lagts rätt stor vikt vid boken.

Principer som använts vid urval av artiklarna är att artikeln ska vara handla om Bo Södersten, inneha relevans gällande syftet genom att exempelvis handla om något som kan kopplas till nyliberalism och monetarism med fokus på staten. Bortprioritering har gjorts av information som upprepar det han tidigare sagt, eftersom huvudfokus är på när han ändrade doktrinen. Ifall inte någon specifik poäng ska göras, där författaren av studien vill visa att han höll fast vid ståndpunkten eller helt enkelt förtydliga och stärka det budskap Södersten tidigare haft. Detta görs för att visa hur doktrinförändringen fortlöpte enligt hans publicerade artiklar i pressen, för att utläsa när han anammat ett nytt nyliberalt förhållningssätt.

1.4 Teori och Begrepp

Joseph Schumpeter påpekade i ”The History of Economic Analysis” att ekonomiska idéers evolution inte fortskrider på ett friktionsfritt sätt, utan hoppar, genom en serie av epoker av revolution och konsolidering.² Detta leder till ett tydligt organisatoriskt ramverk för ämnet i fråga och är därför, ifall sant, en användbar idé för ekonomisk historiker. Denna idé leder omedelbart till indelningen av ekonomisk historiskt tänkande i epoker. Epoker av på varandra följande ’klassiska situationer’ och revolutionära perioder. Periodisering på detta vis ska dock inte tas på ett för allvarligt sätt, något Schumpeter påpekar. Ett exempel på hur denna typ av förändring kan se ut i praktiken är uppkomsten av modern ekonomisk vetenskap som härstammar från 1750-1780. Epoken utmärktes av stora brott från traditioner, med ett kaotiskt flöde av djärva och briljanta idéer. Trots att detta flöde tillät mångfald och konflikter mellan de olika tillvägagångssätten så var det några fundamentala teman som var drivande.

² Screpanti & Zamagni (2005), s.1

Exempelvis gjorde många författare revolt mot merkantilismen och hade en föraning om en kommande revolution inom den ekonomiska strukturen i samhället.³

Från mitten av 1700-talet till idag, har det inom ekonomisk historia varit fyra stora cykler av utvecklingsgång följt av perioder av stagnation av idéer. Fyra långa faser av revolution vardera följt av fyra lika långa perioder av konsolidering, just befinner vi oss i den femte cykeln. Varje cykel börjar med en period av stora idéer, innovation och brott med traditioner, bittra konflikter och terminologisk förvirring. Alltså kreativförstöring när det gäller framställning av ekonomiska idéer⁴

Metoden som används är av relativistisk (mesologisk) karaktär. Vilket innebär att studien använder ett tillvägagångssätt där man studerar sambandet mellan ekonomisk historiska idéer i relation till de socioekonomiska kontexter ur vilka de har uppkommit.⁵

Screpanti och Zamagni hävdar att i grunden så finns det två olika grundläggande inriktningar som alltid varit i konflikt. En som lutar åt självreglerande marknader och den andra mot effektiv efterfrågan och ingen av dessa har någonsin vunnit en fullständig seger. Traditioner har också en viktig roll när det gäller att leda individers och forskningsgruppers vetenskapliga handlingar. Utvecklingen av traditioner flätas samman med de grundläggande inriktningarna och bidrar på ett betydande sätt till evolutionen av ekonomiskt tänkande.⁶

När ett samhälle går in i en period av kris så kommer prestigen hos det dominerande teoretiska systemet att ifrågasättas. I ett samhälle som möter en allvarlig kris kommer behovet av att representera ekonomin som en organisk och ordnad kropp att bli försvagat. Detta leder till ett minskat tryck på den vetenskapliga gemenskapen gällande individuell forskning, medan metodologiska och doktrinära band på vetenskaplig forskning luckras upp.⁷

Det är en skillnad mellan ekonomiska teoriernas historia och ekonomisk doktrinhistoria, den förstnämnda fokuserar på teorierna och deras uppkomst. Medan ekonomisk doktrinhistoria handlar om hur nya praktiska paradigmer växer fram, vilket också är var Södersten och Cassel

³ Screpanti & Zamagni (2005), s.1

⁴ Screpanti & Zamagni (2005), s.3f

⁵ Screpanti & Zamagni (2005), s.6ff

⁶ Screpanti & Zamagni (2005), s.9f

⁷ Screpanti & Zamagni (2005), s.12

återfinns. Ingen av dessa är någon särskilt stor teoretisk nydanare, men båda är bärare av nya ekonomiska idéer som bygger på nya ekonomiska teorier och som när de tillämpas blir en ny ekonomisk doktrin.

1.5 Källdiskussion

Referenserna som använts består främst dels av Benny Carlsons avhandling ”Staten som monster” som innehåller Heckscher och Cassels politiska och ekonomiska ståndpunkter. Denna avhandling är en sekundärkälla på 384 sidor, materialet är välskrivet med många citat. Avhandlingen refererar till olika artiklar och dylikt som Cassel och Heckscher skrivit. Andra källor som används är artiklar som Bo Södersten har skrivit eller som skrivits om honom och repliker på hans artiklar och böcker. Detta har då gjorts i ett försök att så objektivt som möjligt hitta förändringar i hans ekonomiska doktrin. Där författaren av denna studie ibland kommer att inflika med kommentarer kring varför detta är nyliberalt och stundvis jämföra med alternativ exempelvis ett keynesianskt synsätt. Dels har tidskrifter som Veckans affärer använts, men även artiklar i exempelvis Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet och Göteborgs-Posten. Söderstens bok ”Den svenska sköldpaddan” från 1975 har fått representera 1970-talet och är en samlingsbok på 351 sidor.

1.6 Bakgrund

Cassel är tillsammans med Eli F. Heckscher, Gunnar Myrdal, Knut Wicksell, Gösta Bagge och Bertil Ohlin en av de främsta ekonomerna Sverige haft. Cassel kom allt eftersom att ändra uppfattning vad gäller ideologi och kanske allra mest, sin syn på staten. Benny Carlsons avhandling om Heckscher och Cassel, som denna studie använder, fokuserar främst på staten och inte den offentliga sektorn. Detta gjordes eftersom man under den tiden inte använde den uppdelningen utan istället pratade om stat och kommuner.⁸

Under tiden Cassel växte upp fick marginalismen ett genomslag på 1870-talet. De mest kända förespråkarna var bland andra Léon Walras, Alfred Marshall och Knut Wicksell. Denna nya ekonomiska teori medförde införandet av begrepp som marginalnytta och marginalinkomst, där den senare visar hur mycket inkomsten ökar när priset ökar med ytterligare en krona.⁹ Marginalisterna eftersträvade att samla in alla flöden av varor, tjänster och pengar i en enda

⁸ Carlson (1988), s.16

⁹ Lönnroth (1996), s.96ff

matematisk sammanhängande helhet. De neoklassiska ekonomerna tenderade vara progressiva vid denna tid och kunde som Wicksell vara på liberalismens yttersta vänsterkant eller som Walras uttalad socialist. Många av dessa ekonomer ansåg att det inte låg någon konflikt mellan gränsproduktivitetläran och marxismens lära gällande exploatering. Det var ju precis som bland andra Wicksell gjorde, möjligt att motivera utjämning genom gränsnytteläran eftersom en krona extra på marginalen ger mer nytta hos en fattig än en rik individ.¹⁰ Även Marxismen hade börjat växa fram, *Das Kapital* kom i sitt första band redan 1867.¹¹ År 1884 kom så katedersocialismen i form av en bok av Philip Henry Wicksteed med en förlikning mellan marxistisk arbetsvärdelära och den nyklassiska nyttoläran. Detta i form av en kombination av dessa två läror, något han även övertalade George Bernard Shaw, Sidney och Beatrice Webb samt andra Fabianer om. Fabianernas inflytande ibland annat Tyskland växte sedan efter Karl Marx (1883) och Friedrich Engels död (1895).¹² Den statsbärande högern kom till slut att genomgå en förnyelse till att bli en ny industrihöger och liberala partier slog igenom vid 1900-talets början. Detta medförde en ny syn på gränsproduktivitetsteorin, där den kom att få ett drag av en lära om den ”rätta” inkomstfördelningen utan yttre inblandning som exempelvis stat och fackföreningar. Vilket gjorde att marxisterna ansåg att neoklassisk ekonomisk lära egentligen blivit en borgerlig ekonomilära.¹³ Första världskriget bröt ut 1914 och avslutades 1918 vilket medförde sociala och politiska omvälvningar.¹⁴ År 1917 inträffade oktoberrevolutionen i Ryssland något som senare skulle leda till bildandet av Sovjetunionen. Cassel lever också under en period där industrisamhället växer fram.

Under Bo Söderstens tid hade Keynesianismen och den svenska modellen sin storhetstid på 1950 och 1960-talet.¹⁵ Södersten växer upp med stockholmsskolan, keynesianismen och blir aktiv ekonom under den svenska modellens storhetstid. Den svenska modellen och keynesianismen upplevde dock en tillbakagång under 1970-talets mitt i samband med oljekrisen och stagflationsåren.¹⁶ Dessa år har också benämnts ”de förlorade åren” av de

¹⁰ Lönnroth (1996), s.102f

¹¹ Sandelin et al (2003), s.60

¹² Lönnroth (1996), s.107f

¹³ Lönnroth (1996), s.104

¹⁴ Carlson (1988), s.29

¹⁵ Lönnroth (1996), s.157ff

¹⁶ Lönnroth (1996), s.157ff

borgerliga partierna. Dåvarande finansminister Gunnar Sträng försökte 1972 med en åtstramningspolitik vilket fick arbetslösheten att gå upp. Något som också förvärrades när man anslöt sig till EGs ”valutaorm” efter Bretton Woods brutit samman. Sedan kom också Oljeprishöjningar 1973-74 vilket skadade den svenska exportindustrin. Detta eftersom priserna höjdes på svensk basexport till följd av den importledda inflationen, som kom av oljeprishöjningarna. Industrin fick då statligt stöd för att producera och lägga på lager för en överbrygning av lågkonjunkturen och förlitade sig på expansionspolitik. Lönerna steg kraftigt i samband med inflationen. I mitten av 1970-talet började inflationen avta på grund av en internationell konjunkturedgång och den svenska kronan fick svårigheter att hålla kursen i valutaormen. Sedan kom tre devalveringar varav den sista (1977) ledde till att man lämnade samarbetet i valutaormen för att sedan fixera kronan mot en ”valutakorg”.¹⁷ Något som starkt påverkade den doktrinära inriktningen under 1980-talets början var det nyliberala strömningarna som kom från USA och Storbritannien. Milton Friedman och Friedrich von Hayek hade fått starkt inflytande närmare slutet av 1970-talet. Åren 1977-79 när monetarismen stegvis växte sig starkare blev krisen under 1970-talets mitt ofta betraktad som en kris präglad av ” långsiktigt ’strukturella’ orsaker”.

När sedan Ronald Reagan (1980) i USA och Margaret Thatcher (1979) Storbritannien kom till makten så fick monetaristerna in förespråkare för deras synsätt i styrande ställning. Den monetaristiska ekonomiska och politiska doktrinen befäste då sin position som den nya ledande doktrinen. När den nya doktrinen infördes kastades också keynesianska ekonomer ut från regeringskanslierna.¹⁸ Friedmans lösning för att sänka inflationen och undvika underskott var primärt att sänka statsutgifterna, lägga ned fackliga rättighetslagar och lägga ut statliga offentliga företag till försäljning - en lösning som Thatcher kom att välja. Hon lyckades krossa fackföreningarna och hålla nere inflationen. Genom ökande oljeresurser i Nordsjön och ett ökat oljepris 1980 pressade Storbritannien tillbaka det offentliga budgetunderskottet. Något som fick henne att bli en hjälte bland högern inte bara i Storbritannien. Också Reagan försökte sänka statsutgifterna, men den kraftigt ökande militära kostnaden under kalla krigets slutskede kom att hålla uppe utgifterna. Reagan följde sin chefsekonom Arthur Laffers teori angående skattepolitiken, den så kallade ”Lafferkurvan”. Enligt teorin skulle skattesänkningar

¹⁷ Lönnroth (1996), s.172ff

¹⁸ Lönnroth (1996), s.169

resultera i ”dynamiska effekter” i det här fallet incitament till att arbeta mer och i sin tur högre skatteintäkter. Skattesänkningar genomfördes sedan åren 1981-83 vilket resulterade i ett ökat budgetunderskott och större lån. Åtgärderna ledde till ökade räntor och lägre kurser för äldre statsobligationer. Pengar strömmade in, dollarkursen steg och USA gick från att vara världens största fordringsägare till att vara världens mest skuldsatta land.¹⁹

Enligt Johan Lönnroth²⁰ ledde Friedmans Nobelpris 1976 till att även det svenska debattklimatet sakteligen ändras efter den nya högers idéer. Först bland yngre nationalekonomer även om de var en minoritet vid den tiden.²¹ I och med den andra chockhöjningen av oljepriser 1979/80 kom både politiker och ekonomer att förändra sitt synsätt. Det var under denna period som Södersten kom att bli riksdagsledamot för socialdemokraterna. Statsutgifterna skars ned ordentligt under den borgerliga regeringen genom dess sparproposition, aktiebeskattningen sänktes hösten 1980. Efter denna sparproposition kom socialdemokratin sedan att delvis omprövas vintern 1980/81.²² Den proposition som Lönnroth troligen hänvisar till är proposition 1980/81:20.²³ Då kom bland annat en av stockholmsskolans grundare Gunnar Myrdal att gå till angrepp mot de höga marginalsatterna, något som tidigare bara gjorts av borgerliga politiker. Sex ekonomer skrev 1981 en artikel i tidningen Arbetet som hette ”Här är hästkuren”.²⁴ Vilket sedan ledde till utbrottet av det så kallade ”Rosornas krig” inom socialdemokratin. Där det uppmanades till att ”bryta med en rad traditionella synsätt”²⁵, två av lösningarna var att godta ökade vinster inom industrin och att inom offentlig sektor hålla tillbaka tillväxt.

Under något som benämns ’en underbar natt’ i april 1981 så kom Socialdemokraterna, Centern och Folkpartiet överens om en sänkning av marginalsatten. SAP presenterade senare under sommaren ”den tredje vägens ekonomiska politik”, vilket innebar en kompromiss med monetarismen och tanken var att man då skulle ”både spara och arbeta sig ur krisen”²⁶. När Socialdemokraterna vann valet 1982 återställde de några av välfärdsprogrammen borgarna

¹⁹ Lönnroth (1996), s.169ff

²⁰ Lönnroth (1996), s.174

²¹ Lönnroth (1996), s.174

²² Lönnroth, J (1996), s.174

²³ Regeringen (1980)

²⁴ Bergström et al (1981), s.2

²⁵ Lönnroth (1996), s.174

²⁶ Lönnroth (1996), s.174f

lätit drabbas av sparåtgärder samt införde löntagarfonder 1983. I övrigt var det nästan enbart frågan om anpassning till de nya trenderna. Under 1985 skedde avregleringar av finans- och penningmarknaden något som gjorde att kapitalisterna fick det väldigt bra med ökande börskurser. Något de inte erkände öppet eftersom det kunde leda till att socialdemokratin kunde tappa arbetarnas förtroende.²⁷

2. Gustav Cassel i staten som monster 1880-1945

Carlson påpekar att staten studeras utifrån två roller: 1) staten som spenderare och 2) staten som producent.²⁸ Som bakgrund bör nämnas den kraftiga framväxten av exempelvis sjukvård och socialförsäkringssystem som går från 1 procent till 30 procent av de sammanlagda utgifterna från 1913 till 1950.²⁹ Vilket ger lite historiskt perspektiv kring Cassels kritik. Carlson uppger om risken i att använda aggregerat material som är påverkade av bortsorteringar, vinklingar och interpretationer som utförts.³⁰

2.1 "Gustav Cassel 1880-1917": de tidigare åren

Carlson menar att Cassel har skildrats som socialist men även som en högerman själv ville Cassel inte bli "insparkad i ett politiskt galoschfack"³¹, ett favorituttryck han använde. Cassel erkände sig dock tillhöra liberalistisk ideologi och har sagt att "Alltifrån början av min nationalekonomiska verksamhet hade jag drömt om och arbetat för en utveckling av liberalismen mot högre ekonomisk insikt och klarare socialpolitisk uppfattning".³² Cassels syn på staten var under den tidigare perioden av hans karriär mindre hård än den senare kom att bli.

Enligt Carlson genomgick Cassel under 1880-talet en fas av kulturradikalism och socialreformatorisk liberalism, som kom av 1880-talets radikalism och internationalism. Carlson skriver att 1890-talet för Cassel var en period av nationellt framstegstänkande som påverkats av 1890-talets "romantiska och nationalistiska strömningar".³³ Runt skiftet 1900

²⁷ Lönnroth (1996), s.175

²⁸ Carlson (1988), s.16

²⁹ Carlson (1988), s.18ff

³⁰ Carlson (1988), s.23

³¹ Carlson (1988), s.26

³² Carlson (1988), s.26

³³ Carlson (1988), s.26

blev han enligt Carlson influerad av tysk ”katedersocialism” och engelsk ”fackföreningsocialism”. Enligt Bertil Ohlin blev Cassel under denna period ”en nationalliberal med starka socialpolitiska intressen”³⁴ Carlson skriver att Cassel motsatte sig den liberalistiska officiella synen vad gäller konceptet frihet, men även de atomistiska samhällsideal och den blinda tron på ”...den fria konkurrensens välsignelse”³⁵. Cassel var dock fortfarande liberal och ville dra upp gränsdragningar, men också likheter, mellan sin syn på socialpolitik som han representerade och socialism. Vilket han också gjorde i sin bok ”Socialpolitik” (1902). I den boken hyllade Cassel enligt Carlson ”det högt organiserade samhället” och beskrev på vilka sätt olika organisationer skulle kunna rätta till den fria marknadens resultat. En förenkling av hans lösning var att trycka ner priser och hålla löner höga. Generellt var Cassels syn på statens funktioner, vilket han presenterade i en artikel i Ekonomisk Tidskrift 1906 och senare läroboken ”Teoretisk Socialekonomi”, med utgångspunkt i konsumtion indelat i 3 områden: ³⁶

1. Individuella behov: uppfylls genom aktiv konsumtion alltså genom en speciell handling av individen och kan inskränkas genom priset.
2. Absoluta kollektiva behov: uppfylls genom passiv konsumtion utan någon speciell handling av individen. Alltså det som inte går att förhindra att individen kan ta del av utan att betala priset för att konsumera, exempelvis försvar och rättsväsende.
3. Relativa kollektiva behov: Behovet av att utnyttja samhällets tillgångar sjunker inte av att ett pris tas ut exempelvis användandet av en bro.

För att kollektiva behov ska kunna förses med de resurser som krävs för att motsvara kostnaderna så krävs att man tar in tvångsbidrag alltså skatter och detta sker då lämpligast via tvångsorganisationer (exempelvis staten), annars är risken stor för smitning.³⁷

Cassel skriver en artikel 1906 om expansionen av offentlig hushållning. Där menar han att det är ogenomförbart att begränsa denna expansion. Vidare tydliggör han sin syn på ursprunget till expansionen och att de härstammade från socialekonomiska förändringar. Alltså en skiftning från natura- och familjehushållning till bytes- och folkhushållning sammantaget med

³⁴ Carlson (1988), s.26ff

³⁵ Carlson (1988), s.27

³⁶ Carlson (1988), s.48

³⁷ Carlson (1988), s.48

tekniska- och vetenskapliga landvinningar. Vilket gjort att medborgare blivit mer beroende av varandra. Han observerar också i ”Teoretisk socialekonomi” kollektiva behov som en ”stor och ständigt växande grupp”³⁸. Vissa behov menar Cassel finns det även ett allmänt intresse att tillgodose och ger då utbildning som exempel och pekar på att det ökar produktionseffektiviteten. Cassel kom även in på vikten av att titta på fördelningen i en ekonomi i sitt resonemang kring prisbildning i en bytesekonomi. Enligt Carlson påpekar Cassel att ”en hungrande människas behov av bröd’ tar sig svagare uttryck på marknaden än ’den rikes behov av bröd för att föda sina hundar’”³⁹. Cassel menade att detta inte var något man kunde klandra den enhetliga prisbildningen utan snarare inkomstfördelningen. Att sänka priset eller göra det gratis för fattiga människor att inhandla vissa varor förkastade han dock helt. Detta skulle strida mot klassers ”fria konsumtionsval” och ”byteshushållningens allmänna princip” något han ansåg vara utmärkande kommunistiskt.⁴⁰ Skatter på konsumtion var däremot ”förmyndarskap” som skadade ”det fria konsumtionsvalet”.⁴¹ Ransonering var en nödlösning som Cassel skulle kunna tänka sig för att hålla nere efterfrågan. Även om den lösningen senare avvisades som kostsam och krånglig.

I en artikelserie Cassel skrev i SvD från 1908 menade han att både högern och socialdemokraterna är intressegrupper. Den förra representerade ”besittningen” med ett uteslutande fokus på tillväxt. Den senare för det han kallade det organiserade arbetet som enbart fokuserade på fördelning. Cassel menade att det behövdes ett kraftfullt parti emellan dessa, fristående från klassintressen, som skulle företräda det kollektiva samhällsintresset.⁴²

Enligt Carlson var Cassels politiska åsikter vid denna tidpunkt avsevärt skilda ifrån högerens, Carlson illustrerar detta med att Cassel uttalat att detta parti inte skulle kunna få någon riktig makt över den ekonomiska politiken. Anledningen skulle ha varit att de inte kunde få tillräckligt folkligt stöd. I ett antal artiklar i SvD 1909-10 menade Cassel att liberalismens krav på individens frihet lett till att partiet blivit demokratiskt. Vilket medfört att man värnat om svaga grupper. Men att den liberalistiska definitionen av frihet inte längre gav ett bra nog försvar ”mot den nya form av social öfvermakt, som förmögenhet och ställning som

³⁸ Carlson (1988), s.49

³⁹ Carlson (1988), s.49

⁴⁰ Carlson (1988), s.49

⁴¹ Carlson (1988), s.49

⁴² Carlson (1988), s.27

företagsledare skapat i den kapitalistiska samhällsordningen”⁴³. Han ansåg att de reformtankar partiet påbörjat verkligen bör fortskrida.⁴⁴

Cassel ska också enligt Ragnar Anderssons bok, som fokuserar på SvDs högerglidning 1897-1918, ideligen framfört ”mera vänsterorienterad syn” i sina artiklar i SvD.⁴⁵ Enligt Carlson var Cassel 1909 under storstrejken förstående gentemot arbetarna, han menade att vad han kallade ”brushufvuden” bland arbetsgivarna hade försökt krossa fackföreningarna. Cassel framförde å andra sidan kravet att strejken villkorslöst skulle avbrytas och myten om storstrejken upphöra. Carlson menar att de uttalanden Cassel gjorde hösten 1910 visade att strejken i alla fall inte gjort att han släppt tanken på en liberal mitten kompromiss.⁴⁶ Cassel uttalade politiska åsikter fortsatte vara övervägande vänsterorienterade under 1911 och dessa åsikter kom sedan att sammanfattande kallas ekonomisk liberalism.⁴⁷

2.2 ”Gustav Cassel 1918-1945”: den doktrinära vändningen och framåt

1918 vid första världskrigets slut under den sociala och politiska turbulens som då uppstod har Cassel en väldigt förändrad uppfattning. 1918 befarade han att den ekonomiska domedagen var nära, vilket troligen bidrog till ett nu aggressivare förhållningssätt gentemot arbetarrörelsen. 1919 uttalade han sitt ogillande av det liberala partiet som i allt högre grad närmat sig socialismen. Tron på att en expanderad statsdrift skulle sörja för samhällsintresset på ett gynnsammare sätt ökade bland liberalerna.⁴⁸

Under 1921 menar Arbetets redaktör Arthur Engberg genom en illustration att Cassel är en högerman med ekonomiskt liberala principer. Efter 1920-talet gör Cassel sig ryktbar för aggressiva utfall mot bidrag, subventioner och ”fackföreningsmonopolism” men i synnerhet allt socialistiskt. Med bland annat krav på ett skyndsamt avgörande i frågan om privat äganderätt. I avhandlingen menar Carlson att Cassel ”onekligen hamnat rätt långt högerut på den politiska skalan”⁴⁹ även om Cassel själv inte ville få någon politisk märkning. Han ville

⁴³ Carlson (1988). s.27ff

⁴⁴ Carlson (1988). s.27ff

⁴⁵ Carlson (1988), s.28

⁴⁶ Carlson (1988), s.28

⁴⁷ Carlson (1988), s.29

⁴⁸ Carlson (1988), s.29

⁴⁹ Carlson (1988), s.30

som tidigare påpekats ses som partipolitiskt obunden. Carlson påpekar samtidigt att ”högern anammat den ekonomiska liberalismen”.⁵⁰

I sin ungdom hade Cassels liberalism enligt Carlson drag av både radikala och konservativa åsikter, detta hade sin förklaring i att han påverkats av både tysk katedersocialism och engelsk fabianism. När Cassel blivit gammal hade han i stort sett förvandlats till högerliberal, något som bland annat påpekats av makarna Myrdal, Gunnar Westin Silverstolpe och Göran Therborn som till och med gick så långt som att kalla Cassel ”ultrahögerliberal”.⁵¹

Den målsättning Cassel hade var att lägga fram ett gediget ekonomisk tankesätt, där kärnan skulle vara privat äganderätt och företagsamhet, detta skulle vara grundpelaren för ett genuint liberalt parti. Att dessa politiska sympatier kom att smitta av sig på hans akademiska arbete menar Carlson inte var särskilt förvånande. Många av de i Cassels samtid anmärkte på just denna färgade vetenskap däribland Sven Brisman som i en hyllningsartikel skrev att Cassel ”ibland kanske ej upprätthåller en tillräckligt sträng skillnad mellan sina personliga synpunkter och vetenskap”⁵². Ernst Wigforss betonade, ett antal år efter Brisman, Cassels ojämbna fördelning av sympatier för den rike i förhållande till arbetaren och ”hur avgjort detta ger sin färg åt vad han kallar den socialekonomiska vetenskapens domslut”.⁵³

Cassel försvarade sig genom yttrandet:

”Om mina teoretiska undersökningar innehållit någon subjektiv värdering, så har det ytterst varit fråga om ett föredragande av frihet och framåtskridande framför statlig reglering av näringslivet och delning av det ringa välstånd som i ett visst ögonblick kan finnas att dela. Jag har velat göra klart att detta föredragande är ett stort gemensamt intresse för alla parter, och detta både inom världshushållningen och inom varje särskilt folk. Ett sådant ställningstagande må man angripa, men man kan icke i vanlig mening beteckna det såsom partipolitiskt.”⁵⁴

Uttrycket ”framåtskridande”, ett uttryck Cassel fäste väldigt stor vikt vid, och är liktydig med ekonomisk tillväxt. Enligt Carlson gjorde Cassel i SvD 1934 en sammanfattning som hette

⁵⁰ Carlson (1988), s.29ff

⁵¹ Carlson (1988), s.30ff

⁵² Carlson (1988), s.31

⁵³ Carlson (1988), s.31

⁵⁴ Carlson (1988), s.31ff

”Ett halvsekel av personligt perspektiv” där betonade han känslan för den långsiktiga tillväxten som tillkommit av personliga lärdomar. En normal kapitalistisk ekonomi skulle enligt Cassels kalkyler ge en tillväxt på 3 procent, alltså en dubbling av inkomst och kapital var 25:e år. Vilket ledde till att han drog slutsatsen att fördelningspolitiska strider är obetydliga, och till och med ett hot, eftersom detta ”framåtskridande” skulle på sikt ge överflöd åt alla.⁵⁵

Cassel menade också att funktionen hos prisbildningsmekanismen i en bytesekonomi är att förverkliga ”den allmänna ekonomiska principen”⁵⁶, vilket görs genom att både inskränka efterfrågan beroende på tillgångarna och produktionen i beroende på efterfrågan. Vanligtvis uttrycks det som att det är utbud och efterfrågan som sätter priserna. Cassels resonemang blev ytterligare mer än mer krångligt när produktionskostnader räknades in. Carlson menar att det viktigaste att ta med sig var att enligt Cassels åsikt så var den fria prisbildningen ”en mekanism som dirigerade det ekonomiska livet på bästa möjliga sätt och mot allmän jämvikt, en mekanism som man inte fick störa”. Cassel ansåg dock inte att utgångsläget för en allmän pristeori skulle bli det bästa tänkbara utav den fria konkurrensen.⁵⁷ Ben B Seligman beskrev Cassels syn på priser så här: ”Price for him was an organizing principle rather than the outcome of market forces.”⁵⁸

När Cassel var yngre kunde han ge staten en betydelsefull roll i att leda ekonomin rätt för att åstadkomma en del kollektivt eller nationellt viktiga mål som inte den fria marknaden kunde uppnå. Efter första världskriget hade han blivit starkt kritisk till statlig maktutövning. Vidare tog enligt Ragnar Andersson ofta Cassel en mer ekonomiskt liberal hållning än högerpartierna men brukade framföra kritik mot det han kallade ”krigssocialismen”. En av Cassels invändningar var att ”Den ekonomiska politiken hade” ”kommit att genomsyras av ’en anda av godtycke blandat med byråkratisk maktlystnad’ och av ’regleringslusta’”⁵⁹. Det hela

⁵⁵ Carlson (1988), s.32

⁵⁶ Carlson (1988), s.42

⁵⁷ Carlson (1988), s.41ff

⁵⁸ Carlson (1988), s.44

⁵⁹ Carlson (1988), s.50

förräddades sedan efter krigsslutet när han såg att tendenser till förstatligande runt om i världen ekonomisk verksamhet växte.⁶⁰

Staten ska enligt Cassel alltså kunna sköta kontroll och reglering. Men han fortsätter med ”därav följer ingalunda att samhällsintresset skulle fordra, att staten skall överta och själv driva någon del av den verksamhet, som skall kontrolleras. Staten är icke samhället. Den är själv endast ett organ för samhället, anpassat efter sitt särskilda ändamål, men föga ägnat för positiva ekonomiska uppgifter”⁶¹. När det gäller Cassels förändrade doktrinära syn höll han ett föredrag under 30-talets mitt. Där påpekade han det enorma vidgande av staten som hade skett under världskriget och att detta inte avtagit efter krigets slut. Staten skulle under 30-talets början ha vuxit sig så stor att statsledningen inte längre kunde mäta med den. Så pass stor skulle den enligt Cassel blivit att staten börjat lida av något liknande en utmattningsdepression.⁶² Cassel ansåg att ”Bland statsviljans bestämmande faktorer spelar frasernas och de dimmiga föreställningarnas herravälde, med ett ord sagt, oförnuftet, i verkligheten en endast alltför framträdande roll”.⁶³ En slags sammanläggande växelverkan gjorde att staten växte, skydd eller understöd inom ett område tenderade genom att krav ställdes till att liknande ingripanden skedde inom andra verksamheter. Cassel påpekade även vikten att tänka på den ackumulativa effekten av anslagen på statsbudgeten.⁶⁴ Statlig verksamhet ansåg han vara klumpigt. Han såg heller inte att politiker hade någon plats i ”det ekonomiska livets ledande poster”. Eftersom de aldrig utsatts för den ”ekonomiska tävlingskampen” utan stigit i samhället via talets konst.⁶⁵

2.3 Summering: Gustav Cassel

Cassel började sin karriär på den liberala vänsterfronten, med inspirationer från katedersocialism och fabianism. Det synsätt han hade på politiken och ekonomin kom att ändras, från att han velat att liberalismen skulle stå mitt emellan att bara framhålla fördelning (socialisterna) och att bara framhålla tillväxt (högern), till att efter 1918 enbart betona vikten av tillväxten. Cassel hade också åsikten att priserna inte skulle vara påverkade av exempelvis statliga ingripande, hans fixering vid priser

⁶⁰ Carlson (1988), s.50

⁶¹ Carlson (1988), s.51

⁶² Carlson (1988), s.51

⁶³ Carlson (1988), s.52

⁶⁴ Carlson (1988), s.52

⁶⁵ Carlson (1988), s.53

utmynnade också i ett rätt misslyckat försök till en prislära som var tänkt att ersätta värdeläran. Han var också uttalad antimarxist och blev efter 1918 väldigt emot statlig inblandning, socialism och fackföreningar. Cassel tog efter 1920 en tydlig antagonistisk ställning gentemot bidrag och subventioner. Orsaken till hans hållning gällande ”framåtskridande”, alltså tillväxten, var att han räknade på en 3 procentig tillväxt årligen som enligt honom skulle ge en höjd levnadsstandard åt alla. Därmed fanns det enligt Cassel ingen anledning att lägga någon vikt vid fördelningen.

3. ”Bo Södersten på 1970-talet”: Den svenska sköldpaddan

3.1 Söderstens konfrontationer med marxismen

I boken *Den svenska sköldpaddan* från 1975 beskriver Södersten hur Sverige likt sköldpaddan i fabeln om haren och sköldpaddan långsamt rör sig framåt men att den också är pålitlig. Samtidigt frågar sig Södersten om den rör sig tillräckligt snabbt. Han menar att reformistiska socialister hade gjort det till en dygd att se till att landet rör sig långsamt. I en liknelse med Fabius Cuncator pekar han på den fabianska synen som hade att göra med utvecklingsoptimism.⁶⁶ Fabianism kommer från det fabianska sällskapet som startades 1884 av Beatrice Webb och Sidney Webb. Fabianerna tog upp kampen för parlamentarisk socialism i Storbritannien. Enligt deras syn skulle socialismen utvecklas på ett fredligt sätt ur liberal kapitalism. Detta genom att applicera Fabius taktik för att vinna över Hannibal, det vill säga genom tålamod och defensiv taktik.⁶⁷ I fabianismen är det inte problematiskt ifall framåttryckningen går sakta, huvudsaken är att den går i rätt riktning hela tiden och verkar för den reformistiska socialismens sak.⁶⁸ Vidare kritiserade Södersten den nya reaktionen på 1960-talet, som kommit att ersätta utvecklingsoptimismen, genom att tala om dess böjelse ”...för romantik och skilda former av närmast religiös tro. Hit hör också de starka inslagen av antiintellektualism och av ovilja mot rationell analys av samhällsfrågor och verklighetsuppfattningar.”⁶⁹ Sedan pekade han på hur det kan uttrycka sig i exempelvis form av föreställningar om nolltillväxt, lågenergisamhälle och självförsörjning. Södersten påpekade dock att det finns en lindrigare variant av dessa hos centerpartister och en mer militant version hos den marxistiska vänstern som han sedan fortsätter att kritisera hårt. Pessimism och

⁶⁶ Södersten (1975), s.11ff

⁶⁷ Heywood (2012), s.112

⁶⁸ Södersten (1975), s.11

⁶⁹ Södersten (1975), s.11

handlingsförklaring är något som reformistiska socialister ser som en viktig uppgift att bekämpa. Men även att övertyga de romantiska revolutionärerna. Detta genom att med en tydligt definierad samhällssyn, och med en reformistisk strategi för ett skifte till socialism konfrontera dessa revolutionärer ser Södersten som centralt. Pessimismen är i sin tur enligt Södersten "...tvilling broder till den apokalyptiska revolutionstron"⁷⁰. "Båda ger fribiljett till antiintellektualismens och den intellektuella lättjans rike"⁷¹. Att återigen etablera tilliten till framsteget var enligt Södersten viktigt. Södersten fortsätter med att "Den centrala uppgiften för reformistiska socialister är att klart ange vägar för fortsatt utveckling av svensk ekonomi på industriell grundval."⁷² För att sedan introducera kapitlet för arbetarstyrd ekonomi ett av hans huvudintressen under tidigare delen av hans karriär och enligt honom ett reformistiskt alternativ. Tydligt är att han själv såg sig som en slags socialistisk reformist. Södersten framhåller också att den teknokratiska synen på samhället som socialdemokratin haft har agerat sköld mot romantiska modeströmningar och gjort "partiet immunt mot olika former av nymalthusianism och undergångsprofetior."⁷³

Den främsta uppgiften för en reformistisk socialist var enligt Södersten "att peka på konkreta utvecklingsvägar för det svenska samhället, samtidigt som man har en korrekt bild av verkligheten och förstår innebörden av de begränsningar för reformarbetet som historiska erfarenheter och individuella svagheter ger"⁷⁴. Kritiker av det svenska samhället finns, menar han, och att de mest kritiska är människor i den nya vänstern eller vad han menar skulle kunna kallas "trendvänstern". Dessa har "marxistiska förtecken" och har med politiska medel förskansat sig "nya, säregna upplevelser". Dock inflikar han att begreppet marxist använts med "stor intellektuell slapphet". Men också att bara för att man tillämpar en materialistisk historieuppfattning eller delar ett marxistiskt klassperspektiv, så är man inte per automatik marxist.⁷⁵ Tydligt är i alla fall att han har en väldigt negativ bild av många på vänsterfronten åtminstone de som han nu refererar till som "trendvänstern".

⁷⁰ Södersten (1975), s.12

⁷¹ Södersten (1975), s.12

⁷² Södersten (1975), s.11ff

⁷³ Södersten (1975), s.12ff

⁷⁴ Södersten (1975). S.14

⁷⁵ Södersten (1975), s.14

Södersten menar att marxister måste avfärda den marginalistiska värdeläran och därmed också neoklassisk ekonomisk analys. Genom att göra detta avsäger sig marxisterna alla verktyg för modern ekonomiskteoretisk analys. Därigenom kan inte dessa individer utföra analys i specifika ekonomiska ärenden överhuvudtaget, han anser också att VPK och grupperna än längre vänster hör till dessa individer. Dessutom menar han att intresset för att debattera politiska lösningar på politiska sakfrågor inte finns hos de svenska marxisterna.⁷⁶

Efter ett långt utlägg kring marxister avrundar sen Södersten med ”Reformistiska socialister kan inte hemfalla till den typ av antiintellektualism som är så vanlig bland marxister. De måste hela tiden kunna motivera varje steg på vägen till det socialistiska samhället; de kan inte klara sig undan med flotta hänvisningar till att allt ordnar sig bara man väntar tillräckligt intensivt på revolutionen.”⁷⁷ Antiintellektualism är ett nedlåtande uttryck och han kunde definitivt ha uttryckt sig på ett mer objektivt och neutralt sätt. Boken var dock ett debattinlägg som präglats av den politiska diskussionens retorik. Södersten verkar ha tyckt sig ha en klar bild av hur samhället fungerade. Men ett resultat i sin roll som socialistisk reformist och med de kompromisser som det inneburit och som slutligen skulle leda långt ifrån det socialistiska samhälle han såg framför sig, trots det fortsatte han att hävda att han var socialdemokrat. Ett samhälle där inte längre jämlikhet och välfärd överhuvudtaget hör hemma. Bör det gå att ställa frågan vad som gav honom rätten att avgöra vad som var antiintellektuellt.

Söderstens arbetarstyrd ekonomi som innebär att man ger kontrollen över produktionsmedlen till arbetarna. Vilket enligt Södersten är något som endast socialdemokraterna visat något intresse för. Södersten anser att Marxistisk teori inte ger något grepp ”...om marknadens funktion i en arbetarstyrd ekonomi, de kan inte se sambanden mellan kapitalmarknadens funktionssätt och inkomstfördelning, de kan inte på ett effektivt sätt diskutera problem i samband med incitament och innovationer för att nu nämna några exempel.”⁷⁸ Vidare påpekar han att ”den elitism och betoning av partiets ledande roll som finns hos leninismen gör en fientlig hållning till arbetarstyre, som har decentralisering som ett ledande motiv, naturlig.”⁷⁹ Som exempel på den effektiva spärr mot arbetarstyre som

⁷⁶ Södersten (1975), s.15

⁷⁷ Södersten (1975), s.16f

⁷⁸ Södersten (1975), s.21

⁷⁹ Södersten (1975), s.21

marxism-leninism innebär framhåller han sin redogörelse i uppsatsen ”Socialismen på prov: fallet Chile”.⁸⁰ Decentralisering kan vara ett önskvärt sätt att gå för att ge arbetare makten över produktionsmedel om det görs på rätt sätt. Men man bör kunna ställa sig frågan ifall man kan vända på argumentet, ansåg han då att centralisering alltid leder till elitism? Det är nog rimligt att tro att han i alla fall i allmänhet var rätt kritisk mot centralisering. Vilket i och för sig inte avgör ifall han är socialist eller inte. Men inom socialdemokratin förekommer det eller i alla fall har förekommit mycket centralisering inom ramen för välfärdsstatens uppbyggnad.

3.2 Söderstens syn på äganderätten

Synen på äganderätten är också av intresse. Boken hänvisar till en artikel den 13:e augusti 1970 i Dagens Nyheter där Södersten har framhållit vikten av att styra utvecklingen gällande att tekniska framsteg som då ökar inkomster kommer också pressa upp priser på mark. Denna mekanism fungerar så att den tekniska utvecklingen ökar inkomster och då även den aggregerade efterfrågan. I det område av näringslivet där framsteget inträffat blir det ett överskottsutbud. För att klara upp och åstadkomma jämvikt på marknaderna är det en förutsättning att relativpriserna på varorna i fråga minskar och relativpriserna på övriga varor ökar. Inte mycket har enligt Södersten gjorts för att få kontroll på denna utveckling eller för att se till att vinsterna istället hamnar hos samhället i stort. Inte mycket har heller hänt gällande detta sedan de klassiska ekonomernas tid. Vidare skriver han ”privat markägande leder inte bara till systematiska inkomstöverföringar av ett orättfärdigt slag. Det leder till att en ojämn inkomst- och förmögenhetsfördelning bevaras och gör att utjämningsförsök blir illusoriska. Det leder till problem för bostadspolitiken och skapar svårigheter för en rationell samhällsplanering och industrilokalisering.”⁸¹

Södersten menar att socialdemokratin länge haft en praktisk syn på äganderätten. Där man accepterat privatägande och ändå menar sig kunna uppnå jämlikhet och bevara medborgarintressen.⁸² Han kritiserar borgarna för att ha en doktrinär och ”av ideologiska skäl präglad syn på äganderätten”⁸³. Vidare problematiserar han bilden att vi kan ” nå jämlikhet

⁸⁰ Södersten (1975), s.20ff

⁸¹ Södersten (1975), s.102ff

⁸² Södersten (1975), s.165

⁸³ Södersten (1975), s.166

och ett klasslöst samhälle även inom ramen för en privatkapitalistisk marknadshushållning”⁸⁴ eftersom han ansåg att detta förhållningssätt var bristfälligt. Den hierarki som finns strukturellt i det privatkapitalistiska systemet där den avsevärt största delen av inflytandet finns hos en liten samling kapitalägare och företagsledare, där ägarna av produktionsmedlen i stort sett automatiskt tar en betydande del av kapitalackumulationen. Vidare menar Södersten att ”för att de privata företagen skall investera och expandera och expandera i tillräcklig omfattning, måste vinsterna hållas uppe på en för kapitalägarna tillfredsställande nivå.”⁸⁵ Jämlikhet uppnås alltså enligt Södersten bäst genom socialdemokrati och är minst sagt problematiskt att uppnå via privatkapitalistisk marknadshushållning. Vilket kan ses som en kritik mot kapitalismen i en mer ”ren form” (oreglerad och privatiserad).

Det är inom Socialdemokratin som Södersten menar att socialiseringens betydelse tydliggörs. Lösningen blir att kombinera kollektivt sparande och planmässig hushållning i en form av socialisering som ska leda till lägre inkomstskillnader för att uppnå nödvändiga omvandlingar för ekonomisk tillväxt.⁸⁶ Södersten pekar också på att utav allt nybildat kapital sker 70 procent i offentlig sektor och menar att frågan om konsekvenserna av detta nu måste analyseras. Eftersom näringslivets investeringar kommer att kräva kapital är det enligt Södersten rimligt att en viss andel av AP fonderna kan nyttjas som riskkapital i industrin. Med den utvecklingen som Södersten pekar på så menar han att socialdemokratin måste hålla ”...fast vid och i positiv anda utveckla den pragmatiska linje, som hittills varit partiets.”⁸⁷ Där man då bland annat tar konsekvenserna av att en den största delen av nytt sparande inträffar i offentlig regi och att under vissa förutsättningar så borde de allmännas påverkan över ekonomin expanderas.⁸⁸

3.3 Söderstens åsikter om Chile 1975

Åsikterna Södersten hade om händelserna som omgav kuppen i Chile kan vara ett mer utförligt exempel hur han såg på marxism. Södersten reste till Chile i januari 1974 och hade enligt egen utsago beundran för de politiska avsikter och strävande Allende som hade. Detta förändrades snabbt när han tittat på och ansåg sig sett ”en föga genomtänkt ekonomisk

⁸⁴ Södersten (1975), s.166

⁸⁵ Södersten (1975), s.166

⁸⁶ Södersten (1975), s.166

⁸⁷ Södersten (1975), s.167

⁸⁸ Södersten (1975), s.167

politik”⁸⁹, som han sedan redovisade i uppsatsen. Analys av Allendes parti Unidad Populars bristfälliga ekonomiska politik är av vikt just på grund av att de enligt Södersten ”illustrerar många av skötesynderna hos vänstern.”⁹⁰

I uppsatsen som återfinns i boken beskriver han farligheten i att använda ”ideologiskt färgade glasögon” för att tyda verkligheten.⁹¹ Vilket i sig kan tydas som att han såg sig själv mer som pragmatiker, precis som han ansåg att socialdemokratin var. ”Människor lever inte enbart av ideologi utan också av bröd.”⁹² menade han. Södersten ansåg att det var ”naturligt att betrakta erfarenheter från utvecklingen i Chile under Allende som ett prov på den reformistiska socialismens livsduglighet i den latinamerikanska miljön.”⁹³ Allendes regering som Södersten säger var en reformistisk regim. Hade också försökt, på demokratiskt vis, att implementera socialism. Unidad Popular (Allendes parti) hade dock enligt Södersten varit dålig på att implementera ekonomiska reformer enligt reformistiska metoder. ”Under försöken att eliminera den gamla kapitalistiska ordningen tillämpade man en doktrinär marxistisk ideologi.”⁹⁴

Södersten erkänner dock att problemen delvis kunde härstamma från problem med ”politiska motsättningar inom den egna koalitionsregeringen liksom av påtryckningar från parlamentets borgerliga majoritet”⁹⁵ vilket skulle kunna ha gjort honom inkapabel att fullfölja implementationerna av de insatser som skulle ha krävts för att få kontroll på ekonomin. Detta i samband med ”de utländska influenserna: CIA-interventionen, de vänligt sinnade staternas brist på ekonomisk hjälp, den amerikanska handelsbojkotten mot Chile och försöken att driva ner världsmarknadspriserna på koppar”⁹⁶. Men Södersten frågar sig ändå ifall de största felen inte ändå begåtts av Unidad Populars egna ideologi. Han pekade på oviljan att använda det

⁸⁹ Södersten (1975), s.23

⁹⁰ Södersten (1975), s.23

⁹¹ Södersten (1975), s.257

⁹² Södersten (1975), s.257

⁹³ Södersten (1975), s.257

⁹⁴ Södersten (1975), s.257

⁹⁵ Södersten (1975), s.258

⁹⁶ Södersten (1975), s.258

som betraktades som ”borgerliga” ekonomiska instrument när man nu enligt honom misslyckats med att skapa egna och att de hade en ovilja att ”se verkligheten i ögonen”.⁹⁷

När Södersten sedan kommenterar mirakelåret under Allendes första år vid makten, året 1971, så lägger han fram tre grundläggande orsaker till framgångarna. 1) Allende ärvde en ekonomi i lågkonjunktur alltså en ekonomi med lågt kapacitetsutnyttjande och hög arbetslöshet vilket kunde stimuleras på keynesianskt vis. 2) recession och höga världsmarknadspriser på koppar gav ett positivt resultat angående valutareserven. 3) Goda skördar, tack vare vädret, med en produktionsökning på 5 procent. Södersten påpekar också att matimporten ökat med 86 procent.⁹⁸ Södersten har redan tidigare påpekat Unidad Populars dåliga ekonomiska politik. Enligt författaren av denna studie verkar det som att han vill bortförklara framgångarna i politiken genom slumpen. Lågt kapacitetsutnyttjande i lågkonjunktur visst, men vilken del i den ekonomiska förändringen hade Unidad Popular? De har ju ändå fört en politik lyckad nog för att kunna utnyttja det låga kapacitetsutnyttjandet.

Sedan presenterar Södersten de goda resultatet i Chile exempelvis att Totalproduktionen gick upp med över 8 procent uttryckt i reala termer. Relativt låg inflation och en jätte ökning i konsumtion var också bra. Vidare skriver han att ”1971 var det ekonomiska miraklets år. Det är inte förvånande att socialistiska sympatisörer och löst vänsterfolk av allehanda schatteringar flockades till Chile. Detta var fiesta-socialismens år.”⁹⁹ Författaren av denna studie tycker det bör noteras att citatet ovan är rätt tydligt fullt av irritation. Det är sedan tidigare ganska uppenbart att Södersten tenderar använda ord med negativa, och ibland väldigt negativa konnotationer för att beskriva de människor av ideologisk vänsterorientering han inte delar åsikter med. Det kan också argumenteras för att politikern Södersten syns genom dessa typer av värdeladdade ord. Detta kan också jämföras med Cassel som kunde uttrycka sig på liknande vis. Vilket ger en tydlig bild av de aggressioner, irritationer och frustrationer han verkar ha gentemot dessa.

Södersten skriver sedan om det han kallar ”prövningens år” där jordreformer infördes och han menar att tillväxten i konsumtionen fortsatte växa tills fullt kapacitetsutnyttjande uppnåts.

⁹⁷ Södersten (1975), s.258

⁹⁸ Södersten (1975), s.260ff

⁹⁹ Södersten (1975), s.261

Men att det sedan behövdes långsiktiga strukturella reformer för att tillväxttakten skulle öka.¹⁰⁰

Södersten skriver att regeringen i Chile ”inkorporerade 500 företag i den socialiserade sektorn av ekonomin”¹⁰¹ som var några av de mest effektiva företagen i ekonomin. En stor kritik Södersten framför är att även om arbetarna spontant tog över en avsevärd andel av dessa företag. Så tillät inte regeringen att de skulle använda sig av ”principerna om arbetarstyre (som i Jugoslavien)”, dessa skulle istället vara centralt styrta.¹⁰²

Södersten fortsätter att kritisera utvecklingen 1972 där han skriver att ”Även om det industriella kapacitetsutnyttjandet ökade med omkring 14 procent under 1971, fanns det fortfarande omkring 15 procent oanvänd kapacitet under 1972.”¹⁰³ och ”Under 1972 lyckades industrisektorn bara öka produktionen med 2,8 procent. En del av problemen kan utan tvivel hänföras till verkliga flaskhalsar på utbudssidan, som var förorsakade av de ganska rigida input-output-relationer som är inneboende i en omogen industrisektor. Å andra sidan kunde man ifrågasätta visdomen i den doktrinära marxistiska betoningen av betydelsen av äganderätt till produktionsmedlen utan hänsyn till verklig ekonomisk kontroll.”¹⁰⁴ Här ställer sig Södersten frågande till ifall man nu kunde skuldbelägga marxistisk teori för utvecklingen. Själv ville han ju att utvecklingen skulle gå fredligt till, övertagandet skulle ske något inom ramen för kapitalism. Offentlig sektor skulle ta över genom kollektivt sparande och planmässig hushållning för att ge över resurserna till arbetarna, och en arbetarstyrd ekonomi skulle därmed ta fart. Den arbetarstyrda ekonomin tog inte fart, intresset saknades enligt Södersten. Frågan är ju också vilka resurser Chile hade för ett kollektivt sparande och planmässig hushållning, räckte resurserna för att inhandla dessa företag? Hade Chile ens tillräckliga institutioner för att utkräva och hantera resurserna som skulle behövas på ett någorlunda effektivt sätt? Sen finns ju onekligen också frågan ifall äganderätten ska respekteras och under vilka förhållanden? Dessa frågor borde Södersten kanske ha problematiserat kring i sin studie.

¹⁰⁰ Södersten (1975), s.262

¹⁰¹ Södersten (1975), s.262

¹⁰² Södersten (1975), s.262ff

¹⁰³ Södersten (1975), s.263

¹⁰⁴ Södersten (1975), s.263

Koppargruvorna nationaliserades och kopparproduktionen ökade 1971-73 och trots lägre priser så kom vinsterna att vara höga enligt Södersten. En kritik är dock att Allende inte investerade dessa vinster i industrin och infrastruktur. De borgerliga och högerinriktade hade en majoritet i parlamentet och kunde lägga veto mot skattehöjningar. Dessa individer vägrade också att använda kopparinkomster till en industriell utvecklingsfond.¹⁰⁵ Nationaliseringen av koppargruvorna gjorde att Chile drog på sig internationella repressalier från USA och en handelsbojkott organiserades. Självt verkar dock Södersten anse att USAs aktiviteter i Chile inte hade någon avgörande roll för Allendes fall och kritiserade också den höga importen under 1972 och 1973.¹⁰⁶

Södersten skriver också att ”Marxistisk ideologi fokuseras på det onda i kapitalism och imperialism. Den lösning som erbjuds är en förändring i äganderätten till produktionsmedlen, vilket eliminerar exploateringen av arbetarna. Under en ekonomisk kris och en förändring i ägandet, som fullständigt förstör administrativ kontinuitet måste emellertid regeringen ha en utökad kontroll över industri och jordbruk och kunna styra produktionsbesluten. Det hade funnits många sätt på vilka regeringen kunde ha utövat sådan kontroll (kontroll över tilldelningen av råvaror och andra inputs, importlicenser etc). I stället försökte regeringen maximera storleken av den nationaliserade sektorn och betonade starkt äganderätten. Detta skulle kunna ha varit försvarbart som ett långsiktigt mål. På kort sikt ledde det till slöseri av politisk och ekonomisk energi för regeringens del, det var inte ekonomiskt effektivt och det väckte starkt politiskt motstånd.”¹⁰⁷

Södersten fortsätter också med att han anser att regeringen inte tog tillräcklig hänsyn till hur marknaden fungerar. Även om marknadskrafter är i behov av korrigering ibland och att dessa krafter inte behöver vara rättvis eller ge jämn inkomstfördelning. Så är det inte någon bra ide med priskontroll, detta ger varubrister, svarta marknader växer och dylikt. Kontrollen av budgetens inkomstsida låg inte hos regeringen och underskotten finansierades istället genom att trycka mer pengar. Något ledde till hög inflation och ännu mer problem gällande svarta marknader och godtycklig priskontroll. Under 1973 fortsatte sedan inflationen och det blev

¹⁰⁵ Södersten (1975), s.263ff

¹⁰⁶ Södersten (1975), s.265ff

¹⁰⁷ Södersten (1975), s.267

konflikter med gruvarbetare samt även underskott hos de statligt ägda företagen.¹⁰⁸

Regeringen blev då tvungen att direkt fördela resurser som mat och hamstring uppstod, inte minst hos borgarklassen som använde hembiträdens rum som förrådsutrymme. Enligt Södersten föll totala jordbruksproduktionen med 9 procent och totala produktionen med 5 procent 1973.¹⁰⁹ På det som omnämns tidigare angående att regeringen ändå inte hade kontroll över budgetens inkomstsida. Eftersom man då inte kunde till exempel höja skatter, ledde det till att man blev tvungen att trycka pengar istället som också medförde inflationen. Det intryck man kan få är att först kan Södersten klargöra läget och sedan på vissa håll tonar han ändå ned eller till och med helt bortser från betydelsen av exempelvis USAs och de chilenska borgarnas aktiviteter. Detta med en ibland implicit och ibland till och med explicit skuldbeläggning av Allendes regim.

Pinochets regim beskriver Södersten istället som en regim som vill ställa om Chiles ekonomi så att den riktas mot export. Ekonomisk tillväxt beskrivs också som det främsta målet. De använder sig av utländskt kapital för att exploatera nationens resurser. Sedan används frihandel och sänkning av tullar i ett försök att få inhemska företagsledare att satsa på industriell export. Exportinkomsterna från 1974 beskriver han som mycket goda men beror på höga världsmarknadspriser på koppar. Södersten påpekar dock Allendes del i att koppargruvorna nu är i Regeringens ägo. Inflationen var dock ännu högre 1974 än under Allendes Regim (600 procent). Viss kritik ges dock åt användningen av de utländska valutorna som flödat in och är en av orsakerna till den höga inflationen. Både reallöner och levnadsstandard föll efter juntans makt övertagande men arbetslösheten har ökat. Södersten menar dock att den strategi som förefaller användas av Chilenska ekonomer. Det vill säga att ojämlikhet skulle påverka tillväxten positivt inte är sant gällande tillväxtstrategi som primärt förlitar sig på exportsektorn menar Södersten.¹¹⁰ Södersten köper alltså inte detta typiskt nyliberala ekonomiska argument, i alla fall inte vid denna tidpunkt.

Södersten fortsätter med att förklara den bakomliggande teorin, kring Laissez-faire politiken med frihandel, konvertibel valuta och utan kontroller. Detta ska då få den Chilenska medelklassen att bli en tillväxt motor genom bland annat sparande och investering. Men han

¹⁰⁸ Södersten (1975), s.268ff

¹⁰⁹ Södersten (1975), s.269ff

¹¹⁰ Södersten (1975), s.271ff

menar också att det är tveksamt eftersom medelklassen till största delen består av offentligt anställda och Pinochet avser avskeda en stor andel av dessa. Södersten påpekar också att ”Deras konsumtionsorienterade utgiftsvanor producerar inte en hög sparkvot”¹¹¹. Incitament saknas också för massproduktion av industriartiklar eftersom den chilenska marknaden är för liten och den ”ojämna inkomstfördelningen och utarmningen av arbetarklassen”¹¹² kommer troligen hindra den inhemska marknaden. Avslutande säger han att ”Ingen kan göra några säkra profetior om framtiden. Det troliga är emellertid att juntans ekonomiska ansträngningar bara kommer att bringa tillbaka den stagnation som rådde före Allende samtidigt som den återställer den ojämna inkomstfördelningen som också rådde då. Södersten tror också på att regim byte så småningom kommer äga rum och lägger vikt i att kritiskt granska det socialistiska försöket i Chile.”¹¹³ Det verkar alltså som att han ändå tar avstånd även från juntans ekonomiska politik.

3.4 Summering: Bo Södersten 1970-talet

Södersten blev influerad av fabianismen som genom tålmod och defensiv taktik skulle kunna utveckla socialism ur liberal kapitalism på ett fredligt sätt. Södersten såg sig själv som en socialistisk reformist och varnade för pessimism och handlingsförlamning. Den socialistiske reformistens primära uppgift var, enligt honom, att hitta nya vägar att utveckla samhället samtidigt som man är medveten om begränsningar. Södersten är också en uttalad antimarxist och menade att dessa var antiintellektuella. Något som präglar Söderstens 1970-tal väldigt mycket är att han framhåller arbetarstyrd ekonomi. Södersten verkar också haft kritik gentemot centralisering, den arbetarstyrda ekonomin han förespråkade lutade sig inte mot centralisering utan snarare decentralisering. När det gäller äganderätt såg Södersten en del problem i äganderätten speciellt när det gällde markägande. Där tekniska framsteg gav högre markpriser vilket gav vinster hos markägarna istället för samhället i stort och utjämningsförsök blir ”illusoriska”. Men skapar även problem i samhällsplaneringen och industrilokaliseringen. Södersten menar att det blir svårt att nå det klasslösa och jämlika samhället ifall man håller sig till privatkapitalistisk marknadshushållning. Södersten vill då uppnå en form av socialisering genom att kombinera kollektivt sparande och planmässig

¹¹¹ Södersten (1975), s.273

¹¹² Södersten (1975), s.273

¹¹³ Södersten (1975), s.273ff

hushållning. Allendes Chile, menade Södersten, hade som reformistisk regim försökt implementera socialism på demokratiskt vis men gjort det på ett dåligt sätt enligt Södersten, genom att applicera en doktrinär marxistisk ideologi. Även om Södersten stundvis framhåller andra problem som borgerliga motsättningar och utländsk inverkan så ger han ändå Allendes parti Unidad Popular den största skulden. En viktig del av kritiken verkar utmynna i att Unidad popular inte införde decentraliserad arbetarstyrd ekonomi. Också i denna del av boken använder Södersten värdeladdade uttryck för att beskriva anhängare av vänsterideologi vars åsikter inte överensstämde med hans egna.

4. ”Bo Södersten på 1980-talet”: riksdagsledamotsåren (1979-1988)

4.1 Tiden före den doktrinära övergången

Sverige befann sig fortfarande i den kris som uppstod under senare delen av 1970-talet och sparkraven började hagla under 1980-talets början. Södersten ger sin syn i tidningen Arbetet där han under sommaren 1980 skriver att ”kraven på sparande när det gäller det offentliga utgifterna blir alltmer högljudda. Att vi i viss mening lever över våra tillgångar är sant. Därav följer dock inte att vi nödvändigtvis måste skära ned pensioner och barnbidrag. Det finns inte bara en sida av konsumtion och efterfrågan i vår ekonomi. Det finns också en sida med produktion och utbud. För den samhällsekonomiska balansen är det minst lika viktigt vad som händer på utbudssidan som vad som sker med konsumtion och sparande.”¹¹⁴ Vad som hänt är att från 1960-talet till 1980-talets början så har offentliga sektorns utgifter höjts från 30 procent till 65 procent. Höjningen bestod dels av ett utökande av pensionssystemet, andra transfereringar till hushållen, ett höjt stöd till företagen under krisen samt höjda räntebetalningar. Räntebetalningarna i relation till BNP som var som högst 1985 då de låg på 8 procent av BNP.¹¹⁵ Det är alltså efter rosornas krig som ränteskulden i relation till BNP börjar sjunka. De ökade utgifterna kan ifrågasättas och debatteras inte minst utifrån vilket samhälle som önskas. Men kan också ses som en naturlig del av utvecklingen för en välfärdsstat där medborgarna ställer allt högre krav på trygghetssystemet. Att spara sig ur krisen går tvärsamt mot den keynesianska lösningen för att ta sig ur kriser, som istället går ut på att spendera i lågkonjunktur för att öka efterfrågan och konsumtion. Här lägger han tonvikt

¹¹⁴ Södersten, (1980a), s.2

¹¹⁵ SCB, (2007), s.16

vid utbudssidan, vilket brukar förespråkas som en grundpelare av monetaristiska ekonomer under Thatcher i Storbritannien och Reagan i USA.

Vid denna tidpunkt i sitt liv ansåg han att det primära kravet på en rationell ekonomisk politik är att resursutnyttjandet av de disponibla resurserna maximeras och omfördelas. Södersten skriver också att vi förvisso har ett budgetunderskott på 15-20 miljarder (motsvarande 3-4 procent av BNP) och tvingas låna utomlands. För att leva inom ramen för vad budgeten tillåter krävs då att vi höjer tillväxten med 3-4 procent eller sänker utgifterna med samma summa. Lösningen han föreslår är att öka resursutnyttjandet på arbete och kapital så att dessa nyttjas helt och hållet något som han poängterar ska av absolut krav fasthållas speciellt ur ett vänstersynsätt. Vidare poängterar han rättvisa sparåtgärder och redogör för skillnaden mellan horisontella sparåtgärder som ”läggs på brett och går ut på att sänka den totala konsumtionen.”¹¹⁶ exempelvis indexreglering av skatter, samt vertikala sparåtgärder som drabbar punktvis exempelvis sänkta bostadsbidrag och pensioner samt punktskatt på tobak och alkohol. Där tycker Södersten att indexreglering av skatt borde tas bort och en produktionsfaktorskatt läggas till. Södersten föreslår också en 40 procent skatt på vinster av försäljning av fastigheter som ändå haft en kraftig värdestegring.¹¹⁷ Det är alltså en mer solidarisk sparpolitik Södersten är ute efter i form av skattehöjningar men på ställen som främst drabbar lite mer resursstarka individer.

Under hösten samma år framför Södersten sina åsikter kring ett begränsande av frihandeln Dagens Nyheter. Artikeln heter ”Frihandeln bör begränsas” och utkom den 22:a oktober 1980. Detta begränsande skulle införas för att bestraffa länder som inte gör något åt sina föroreningar, vissa exempelvis Västtyskland släpper ut föroreningar som direkt påverkar svensk miljö, men även bestraffa länder som inte tillåter fackföreningar. Han kritiserar även länder som under 1970-talet hade fört en hård åtstramningspolitik som han menade hade drabbat Sverige. Att dessa länder inte handlat rationellt berodde på att åtstramningspolitiken enligt Södersten bröt mot principerna för frihandel. Södersten skriver att de starka prisförändringarna i den globala ekonomin fick länder att vilja skydda sig. Därmed håller de en minimiproduktion på nödvändiga varor bland annat matvaror. Enligt Södersten tillät

¹¹⁶ Södersten, (1980a), s.2

¹¹⁷ Södersten, (1980a), s.2

frihandelsläran denna minimiproduktion som bärs av konsumenten. Men i takt med ökad rikedom bland länder har detta skydd försvagats. Ett visst skydd menar han kan ge ”större välfärd och mindre påfrestningar på utsatta grupper och regioner”.¹¹⁸ Södersten påpekar också att ett antal länder subventionerar sin export vilket skapar en snedvridning. Bland annat då västtysk industri som inte betalar för utsläppen eller genom lån med subventionerade räntor. Valutaspekulation kritiserar också och nämns som en orsak till varför kapitalrörelserna inte borde vara fria. Sedan slår han ett slag för löntagarstyre igen, något han menar är fullt genomförbart gällande svenskägda internationella företag.¹¹⁹ Här är han även emot subventioner, något som brukar vara typiskt nyliberalt. Västtyskland bör rimligen betala för sina utsläpp, men han vänder han sig även mot lån med subventionerade räntor och liknande. Detta går då emot synen på hur den fria marknaden ska fungera. Södersten var här även väldigt tidigt ute med miljötullar, kanske till och med först.

Chiles Pinochet blev under 1982 ett hett debattämne vilket fick Södersten att på nytt inflika en artikel i debatten. I ”Polen följer mönstret” en artikel Södersten skrivit i Svenska Dagbladet 1982 gör han en replik på ett antal tidigare skrivna artiklar av vänsterdebattörer som jämför Polens Jaruzelski med Chiles Pinochet. Han vänder sig mot andra debattörer som menat att Pinochet var den en större mördare än Jaruzelski. Södersten däremot hävdade att det inte alls var något självklarhet och försökte presentera det han ansåg var jämförelsevis positivt med Pinochets regim.¹²⁰ Det intressanta är att han känner så pass starkt kring detta att han skriver en artikel angående detta. Trots att det inte ligger inom hans specialiserade område som nationalekonom.

Sparandet debatteras fortfarande och senare samma år tar Södersten debatten kring löntagarfonder som möjligt sparande i artikeln ”Vår öppenhet bemöts med hån” i Svenska Dagbladet. Där han anser att LO:s och Socialdemokraternas förslag kring löntagarfonder angrips utanför all rim och reson både från höger och vänster. Södersten anser att sparandet i Sverige har varit alldeles för lågt under de tidigare sex åren. Enligt honom bör sparandet ha varit tre gånger så högt för att säkerställa Sveriges framtid som högindustriell nation. Löntagarfonderna är tänkta att vara en del av lösningen på sparandeunderskottet. Södersten

¹¹⁸ Södersten (1980b), s.2

¹¹⁹ Södersten (1980b), s.2

¹²⁰ Södersten (1982a), s.2

menar att kritiken i de stora annonserna som sprids ”Varför skall du avstå din lön till fackföreningsfonder?” är en ovanligt grov form av demagogi. Lönen kan ju bara användas till sparande eller konsumtion påpekar han.¹²¹ Södersten fortsätter med att sparandet behövs och att det inte är rimligt att tro att sparandet ska ske utan att någon ska behöva avstå inkomster. Löntagarfonderna, påpekar han, är tänkt ska ge riskkapital åt näringslivet. Mycket av kritiken menar Södersten uppkommer på grund av missförståndet att marknadsekonomi förutsätter privatkapitalism. Sedan pekar han på andra möjliga ägandeformer bland annat löntagarstyre och menar att löntagarfonder skulle riskera marknadsekonomin har ingen basis i verkligheten. Södersten skriver också att ”reformismen i socialdemokratisk tappning är måttfull. Den är ständigt beredd till förändringar och kompromisser. Dess vetenskapsteoretiska bakgrund är empirisk och icke-dogmatisk.”¹²² Södersten påpekar vikten av att marknadsekonomier ”uppvisar ett stort mått av decentralisering.”¹²³ Vad som framgår av Söderstens resonemang är att redan här väljer han väldigt starkt sida för sparande. Ett visst sparande brukar ju dock ses som bra för att i en nationalekonomisk modell med stängd ekonomi är sparande lika med investeringar och investeringar behövs ju. Men att spara då ekonomin inte är i högkonjunktur går emot keynesiansk ekonomisk politik. Att Södersten tar upp att ett stort mått av decentralisering är viktigt i en marknadsekonomi, kan ses som en inkörsport till resonemang kring utförsäljning av statliga medel.

4.2 Skiljelinjen: Södersten med ny doktrin

Sparandet är något han fortsätter trycka på även senare, men nu även ett större tryck på att hålla nere inflationen. I ”Värnskatt på aktiers ökade värde” i Dagens Industri den 9:e september 1983 framhåller Södersten devalveringspolitiken som en framgång. Industrins framgångar, främst exportindustrin som omnämns med att ”exportindustrin går i stort sett bra”.¹²⁴ Södersten anser att det är avgörande ifall vi lyckas stabilisera priserna.

Inflationsförväntningarna måste brytas och vi måste också röra oss mot regeringens inflationsmål på 4 procent vilket han framhåller som en nödvändighet.¹²⁵ Det här är tänkt baseras på den så kallade Phillips kurvan som visar på sambandet mellan inflation och

¹²¹ Södersten (1982b), s.3

¹²² Södersten (1982b), s.3

¹²³ Södersten (1982b), s.3

¹²⁴ Södersten (1983a), s.2

¹²⁵ Södersten (1983a), s.2

arbetslöshet. Där en oväntad höjning av inflationen kan sänka arbetslösheten i alla fall på kort sikt. Diskussionen kring inflationsförväntningarna hade kunnat vara nyliberal ifall det gällt att hålla nere inflationen. Här gäller det i stället att öka inflationen (importledd inflation) genom devalvering men att sedan inte ge arbetarna kompensation för prisökningarna. Detta för att förbättra bytesbalansen genom att hålla nere importen samtidigt som exporten ökar genom devalveringen. Att hålla arbetarnas löner låga skulle i sig kunna ses som nyliberalt och brukar förklaras med viljan att öka konkurrenskraften. Södersten fortsätter med att skriva att med ”budgetunderskott om 90 miljarder medför att statsskuldräntorna stiger med drygt 10 miljarder om året.”¹²⁶ Vidare skriver han att ”en nedskärning av de offentliga utgifterna med betydande belopp ter sig mot denna bakgrund nödvändig”¹²⁷. Detta är en typiskt nyliberal idé. Sverige är fortfarande inte i någon högkonjunktur och det är frågan om nedskärningar av offentlig sektor. En sådan nedskärning tenderar ju också krympa ekonomin beroende på hur hög multiplikatoreffekten är. Man ska också betänka att krymper man ekonomin genom nedskärningar kommer troligen skuldkvoten, alltså förhållandet mellan statsskuld och BNP att öka. Så det är långtifrån en självklar sak att sänka offentliga utgifter kommer vara positivt för ekonomin. I kriser finns det ju stor risk att man hamnar i budgetunderskott, inte minst på grund av den så kallade ”twin deficit” problematiken. Där underskott i bytesbalansen korrelerar med underskott i budgetbalansen, underskott i kristider är alltså ingenting ovanligt. Det är därför rätt tydligt att Södersten delvis övergivit sina tidigare övertygelser. Enligt Keynesiansk teori sparar man i högkonjunktur och spenderar i lågkonjunktur och Sverige var vid den här tidpunkten inte i högkonjunktur.

Södersten fortsätter med en pessimistisk profetia: ”tyvärr är dock förutsättningarna för en framgångsrik politik begränsade. Stigande vinster i näringslivet kombinerade med den likviditetsuppladdning som det stora budgetunderskottet medför kommer att bädda för höga lönekrav. Trumfas sådana igenom kommer en förnyad inflation som ett brev på posten. De kommer att sopa bort devalveringsvinsterna och vi kommer att glida in i en ond cirkel som vi sannolikt inte kommer att kunna ta oss ur. Permanent hög arbetslöshet och fortsatt stagnation kommer då att bli följden.”¹²⁸ Det är rätt tydligt att Södersten tagit samma inställning till vad

¹²⁶ Södersten (1983a), s.2

¹²⁷ Södersten (1983a), s.2

¹²⁸ Södersten (1983a), s.2

som borde göras åt ekonomin som exempelvis Kjell-Olof Feldt och de andra arkitekterna bakom ”den tredje vägens politik” där Sverige ska ”spara och arbeta sig ur krisen”. Han slänger dock ut en utjämnande tanke när han i senare delen av artikeln nämner de stötande aktiekurserna. Aktiekurserna hade gjort många rika och han ansåg att ”om löntagarna skall kunna gå med på fortsatt moderation måste aktieägarna åläggas att bära sin del av bördan”. Sedan föreslår han regeringen att lägga en ”tillfällig förmögenhetsskatt på aktieinnehav”.¹²⁹

Socialdemokraternas sparpolitik får dock kritik, något som får Södersten att reagera genom att uttrycka sina åsikter kring detta. I ”Det gäller att välja” en artikel han skrivit för Svenska Dagbladet 8:e oktober 1983 beklagar han sig över kritiken från borgarna angående sparpolitiken. Södersten skriver bland annat att borgarna själva står för en sparpolitik, men nu när socialdemokraterna också gör det så pratas det om svek. I artikeln förklarar han också devalveringens två huvudeffekter, där han skriver att ”den vrider över en större del av utländsk och svensk efterfrågan mot svenska produkter. Därigenom ökar produktionen både av importkonkurrerande produkter och av exportvaror.”¹³⁰ Södersten fortsätter med att ”om devalveringen skall lyckas och bytesbalansen varaktigt förbättras måste också den totala efterfrågan hållas tillbaka. Detta sker genom devalveringens inflationseffekt.”¹³¹ Enligt beräkningar från konjunkturinstitutet ska då inflationen stiga med 4 procent på grund av devalveringen.¹³² Detta går som tidigare påpekats emot monetarismen som håller hårt om att inflationen ska hållas relativt låg för prisstabilitet. I dag förespråkar EU exempelvis ett 2 procentigt inflationsmål. En studie kallad ”Inflationsmålet, sysselsättning och EMU-medlemskapet*” från 2002 visar exempelvis att en inflationsnivå på 2 procent medför att arbetslösheten inte går att sänka under 4 procent.¹³³ Med ett medlemskap i EMU skulle arbetslösheten öka ytterligare. Ifall Sverige står utanför EMU och har en inflationsnivå på 4 procent skulle arbetslösheten gå att sänka till 2 procent. Friedman själv var till och med positivt inställd till deflation.¹³⁴ Keynesianismen talar dock emot en för låg inflation inte enbart på grund av Phillipskurvan men även på grund av likviditetsfällan där penningpolitik

¹²⁹ Södersten (1983a), s.2

¹³⁰ Södersten (1983b), s.3

¹³¹ Södersten (1983b), s.3

¹³² Södersten (1983b), s.3

¹³³ Lundborg et al (2002), s.197

¹³⁴ The Economist (2011)

blir resultatlös.¹³⁵ Södersten anmärker också på Vänsterpartiet Kommunisternas kritik och menar att de säkert opportunistiska kommer rösta till pensionärernas fördel så att dessa får full devalveringskompensation. När det gäller hur borgarna kommer reagera skriver han att det ”...står skrivet i stjärnorna”.¹³⁶

Under 1984 ger sig Södersten även på facket. I en artikel i Dagens Nyheter kallad ”Kan vi hoppas på nationaldagen?” skriver han att ”talet om fackets samhällsansvar börjar få en alltmer ihålig klang!”. Södersten fortsätter med att nominallönerna hade ökat med mer än 150 procent medan reallönerna i praktiken legat stilla och menar att facken inte tagit sitt samhällsekonomiska ansvar. I sin förklaring om hur den Svenska modellen fungerade delar Södersten upp ekonomin i två delar. Den konkurrensutsatta ekonomin (K-sektorn) som då är löneledande. Denna sektors produktivetsökning i samspel med internationella prisstegringar kom att sätta löneutrymnet. Via en solidarisk politik fick även de i den skyddade sektorn (S-sektorn) samma löneökning. S-sektorn innefattade offentlig verksamhet, byggnadsverksamhet och inhemsk handel. Södersten menar också att man inte behöver gå längre än hit för att börja urskilja de tvivelaktigheter som fanns i EFO-modellen, detta på grund av att produktivetsökningen i S-sektorn var systematiskt mindre. Som han i sin tur ansåg medförde en högre inhemsk inflation än i internationella prisökningar och en tendens till att insatsfaktorer som K-sektorn handlade av S-sektorn hade ett tilltagande pris. Poängen Södersten ville framföra var då att svensk industri försvagades gentemot exempelvis Västtyskland. Modellen fungerade bra under 1950 och stora delar av 1960-talet enligt Södersten, men han menar att försämringar var synliga i slutet av 1960-talet. Detta ledde senare till att ”produktivetsmålet började uppnås bakvägen”.¹³⁷

Höga lönekrav menar Södersten ledde till att företag fick försöka värja sig med att rationalisera, exempelvis ”lägga ned mindre effektiva enheter”.¹³⁸ Detta ska då ha lett till en krympt K-sektor, vilket också medförde ett balansproblem. Södersten frågar sig ”Under det att vi har en högproduktiv konkurrensutsatt sektor, tenderar vi samtidigt få en skyddad sektor som innehåller inslag av utpräglad lågproduktiva näringar. Hur länge en liten men alert

¹³⁵ De Vylder (2012), s.40f

¹³⁶ Södersten (1983b), s.3

¹³⁷ Södersten (1984), s.2

¹³⁸ Södersten (1984), s.2

underkropp ska kunna bära en allt tyngre överkropp återstår att se.”¹³⁹ Vidare påpekar han även att i en marknadsekonomi förutsätts att lönerna sätts utifrån arbetets produktivitet och hävdar att det annars kan ses som orättvist. Men även att en sådan ekonomi är problematisk att få att fungera på ett bra sätt. Han skriver också att om inte marknaden får sätta lönerna på rätt sätt så kommer arbetslösheten att öka. Södersten förespråkar också en sänkning av ingångslöner för unga när han påpekar att Sverige relativt sett har de ”högsta ungdomslönerna, samtidigt som ungdomsarbetslösheten är stor och bestående”¹⁴⁰. Han förespråkar också att Regeringen ska arbeta för att det lönepolitiska systemet blir så ”marknadskonformt som möjligt”.¹⁴¹ Ur denna artikel kan urskönjas en tydligt nyliberal hållning. Uppenbarligen anser han att den offentliga sektorn inte bara har för hög lön utan även att den är för stor och bör krympas. Men även att exempelvis ungdomars löner ska sänkas för att göra dessa mer attraktiv på arbetsmarknaden, vilket också brukar vara en typiskt nyliberal hållning.

Det verkar inte gälla alla delar av den offentliga sektorn om han nu inte vill privatisera universitet och högskolor, något han i alla fall inte uttryckt. I ”Ny högskolepolitik!” en artikel i Arbetet 23:e januari 1985 vill Södersten att mer resurser ska tillföras universitet och högskolor så att mer forskning kan utföras och incitamenten ökar då till att söka till högre utbildning.¹⁴²

Bensinpriserna gick sedan ned vilket alltså innebär en generell reallöneökning. Detta innebär enligt ekonomisk teori i sin tur ökad varukonsumtion och därmed ökad import och en negativ förändring i bytesbalansen, något som fick Södersten att reagera. Den 7:e februari 1986 skrev Södersten en artikel i Dagens Nyheter som hette ”Höj bensinskatten!” där han argumenterade för att de minskade oljepriserna inte fick gå konsumenter till godo eftersom det skulle kunna leda till allvarliga konsekvenser. Något som Södersten jämför med konsekvenserna av oljeprishöjningarna under 1970-talet. Budgetunderskottet låg på 10 miljarder och han ansåg att konsumtionen var för hög eftersom den var högre än tillväxten. Med sjunkande oljepriser ökar reallönen och därmed importen och det vill Södersten förhindra genom höjd bensinskatt.

¹³⁹ Södersten (1984), s.2

¹⁴⁰ Södersten (1984), s.2

¹⁴¹ Södersten (1984), s.2

¹⁴² Södersten (1985), s.3

På så vis kommer sjunkande oljepriser istället för att gå till konsumenten, användas för att rensa upp ekonomin. Detta sker via den reala efterfrågeökningen som uppstår av en ökad reallön kommer istället omdirigeras till staten.¹⁴³ Detta är inte ett nyliberal eller monetaristiskt synsätt. Det är mer typiskt keynesianskt ekonomiskt tänkande (beroende på var i konjunkturen ekonomin står), att då när Sverige hade en förbättrad ekonomi spara inför nästkommande lågkonjunktur. Nyliberaler brukar vara negativ till skatt överhuvudtaget, även om det inte nödvändigtvis hindrar de som utger sig för eller utpekas som nyliberaler från att höja bensinskatten. En sådan skatt förvrider prisbildningen. Synen han har kanske skulle gå att få in under den kompromiss som ”den tredje vägens politik” innebar.

Även miljöpartiet kom att dra åt sig Söderstens vrede eftersom deras politik gick stick i stäv med frihandel och alltså den fria marknaden. I artikeln ”Förvirrad Politik” i Upsala Nya Tidning 30 juni 1987 presenterades miljöpartiets politik. Där man vill öka självförsörjningsgraden genom att bland annat begränsa frihandel genom tullar och importrestriktioner med mera. Södersten svarar med att ”Sverige är inte en isolerad ö utan en integrerad del av den internationella ekonomin. Södersten fortsätter med att miljöpartiet är ”bara ett exempel på en ökande anti-intellektualism i samhället.”¹⁴⁴ Tydligt är att Södersten är väldigt emot denna typ av politik vid denna tidpunkt. Södersten använder återigen ”anti-intellektualism” för att beskriva meningsmotståndare på den mer ideologiskt vänsterorienterade sidan (vilket miljöpartiet i alla fall i den här frågan verkar vara). Jämför man med åsikterna Södersten själv hade i ”Den svenska sköldpaddan” återfinns exempelvis kontroll över tilldelning av råvaror och andra inputs, importlicenser och så vidare, som möjlighet till att få ordning på den höga importen i Chile under Allende.

4.3 Söderstens syn på skattesänkningar och mer besparingar

Södersten tog sedan en helt annan ton gällande skatterna i artikeln ”Nu kan vi sänka skatterna” i Dagens Industri 13:e augusti 1987 än den gällande bensinskattna tidigare. Där var det mer tydlig högerpolitik som gäller. Södersten skriver att ”det drastiskt förbättrade budgetsaldot måste utnyttjas till att sänka skatterna. Det var viktigt att inte ge efter för trycket

¹⁴³ Södersten (1986), s.5

¹⁴⁴ Upsala Nya Tidning (1987), s.6

att öka de offentliga utgifterna”¹⁴⁵. Vidare använde han uttryck som att ”tanken att vi måste rätta mun efter matsäcken har börjat accepteras”.¹⁴⁶ Här har Södersten ytterligare fjärrmat sig från Keynesiansk ekonomisk politik där tanken är att spendera sig ur kriser. Visserligen då med tanke på att spara i högkonjunktur, men ifall det behövs blir lån i dåliga tider nödvändiga. Att ”rätta mun efter matsäcken” innebär ju per automatik att i goda tider då matsäcken är stor så är det bara att äta på. Men när tiderna är dåliga och matsäcken liten så är det svält som gäller, eller besparingspolitik vilket hör hemma i monetarismen eller nyliberalismen. Det är också tydligt att han vill hålla nere den offentliga sektorn vilket också passar in i det nyliberala facket. Sedan är det också frågan om vad den offentliga sektorn spenderar på. Sjukvård, omsorg och skola exempelvis brukar ses som bra, medan exempelvis vissa subventioner som går till höginkomsttagare och storföretag kan vara dåliga. Södersten fortsatte med att det nu förmodligen kommer efterfrågas högre offentliga spendingar något som han ser som en risk. Inflationstakten är enligt honom för hög och tillväxten för låg. Södersten uppmanade också till ytterligare effektivisering av den offentliga sektorn, där han framför att produktivitetens utvecklingen där ”förskräcker”. Han hävdade också att den konkurrensutsatta sektorn inte varit löneledande på lång tid. Som exempel pekade han på att kranförare anställda i det kommunala tjänar 25 procent mer än de i det privata. Södersten hävdade att det höga skattetrycket är ett stort problem, något som han dessutom påstod att de flesta är ense om.¹⁴⁷

Dagen efter den föregående artikeln fick Södersten beröm i en ledare i Dagens Industri med titeln ”Bravo Södersten!” hyllades Söderstens artikel där tidningen instämde i att ”förbättringen av budgetsaldot får inte leda till expansion av den offentliga sektorn. Inte heller får det leda till att kraven på effektivisering av den offentliga sektorn minskar. Nu gäller det att utnyttja det ekonomiska läget till att sänka skatterna.”¹⁴⁸ Skämtsamt skrev Dagens Industri att nej det var inte moderatledaren Carl Bildt som sa det utan det var den socialdemokratiske riksdagsledamoten Södersten. Vidare hyllades även övriga delar i artikeln, bland annat att Södersten gått längre än finansminister Feldt som bara talat om en minskning av marginals-katten och inte en minskning av skatter totalt sett. Exemplet om kranförarna togs

¹⁴⁵ Södersten (1987), s.2

¹⁴⁶ Södersten (1987), s.2

¹⁴⁷ Södersten (1987), s.2

¹⁴⁸ Dagens Industri (1987), s.2

upp och Dagens Industri menade att ”Detta indikerar att stat och kommun inte klarar sin roll som arbetsgivare.”¹⁴⁹ Slutligen Dagens Industri ett slag för en privatisering av det offentliga för att öka konkurrenskraften.¹⁵⁰

Södersten kritiserade sedan högräntepolitik och gick till ytterligare attack mot det han ansåg vara höga nominella löner, nu utifrån ett högränteperspektiv. I Svenska Dagbladet den 19:e maj 1988 i en artikel som heter ”Bryt högräntepolitiken” så vill Södersten alltså sänka räntorna. Men visar en förståelse för att de är höga när han lägger fram orsakerna. En orsak är en svag bytesbalans där det blivit en förutsättning att importera kapital. Den andra orsaken är att frambringa en åtstramning av konsumtionen. Där Riksbanken avreglerat kreditmarknaden som följd. LO och TCO har kritiserat detta men Södersten menar att det i den kritiken finns brister. Han pekar på att de inte har kommit med något alternativ och att införa nya reglering inte går att göra. Södersten anser att expansionen av krediter troligen skulle bli något som inträffar en gång vid omställningstillfället. Detta på grund av att privat konsumtion inte på lång sikt kan vara stiga med det dubbla i jämförelse med disponibla inkomster. Södersten hävdar att de allt för höga nominella löneökningarna är det som driver fram det höga ränteläget.¹⁵¹ Han skriver alltså inte att han direkt står bakom avregleringen men han gör ett försök att dementera en möjlig negativ konsekvens av den, istället för att kritisera.

Den 2:a juni 1988 kommer en artikel ut i Veckans affärer som handlar om Söderstens avhopp från riksdagen. Artikeln heter ”Nu ger Bo Södersten upp” och handlar om Söderstens irritation kring de dåliga kunskaperna i riksdagen, och det taktiska beteenden politikerna sysslade med. Där ”politisk taktik går före akademisk sakkunskap och professionella erfarenheter från privat tjänstesektor och företagsamhet”¹⁵². Som exempel tar Södersten bland annat bostadspolitikerna där bostadssubventioner och underskottsavdrag blir svåra att åtgärda när bostadspolitiker kan företräda särintressen som till exempelvis villaägare och byggföretag. Självt anser Södersten att tveksamma och till och med felaktiga beslut har tagits i den svenska ekonomiska politiken sedan 1970-talets mitt. En del av detta skyller han på socialdemokraternas långa makthavande som gjort att det formats benägenheter till

¹⁴⁹ Dagens Industri (1987), s.2

¹⁵⁰ Dagens Industri (1987), s.2

¹⁵¹ Södersten (1988), s.3

¹⁵² Jonsson (1988), s.40

kamratkretsar. Södersten anser sig inte vara speciellt bitter men medarbetarna i s-gruppen som han benämnt ”regeringens stämpeldyna”¹⁵³ antar att han är det. Vidare menar han att de mest begåvade politikerna drar sig för att gå vidare på högre nivå från kommunal nivå. Sedan antyder Södersten att upphäva kollektivanslutningen kan få gynnsamma effekter. Kollegerna ställer sig frågande till Söderstens uttalande och tycker att det är ”märkligt att han agerar så här, han som inte varit särskilt flitig att begära ordet i riksdagsgruppen, om han ens varit på mötena.”¹⁵⁴ Södersten framhäver också den ”extra förmögenhetsskatten 1983” som något som troligtvis inte skulle kommit till utan hans medverkan.¹⁵⁵

4.4 Arbetsutbudet och marginals-katten

Arbetsutbudet och marginals-katten var nästa mål för Södersten. I artikeln ”Underskatta inte dynamiken!” i Dagens Industri den 9:e februari 1989 menade Södersten att sänkt marginals-katt skulle enligt uträkningar göra att svenska folket skulle arbeta 3 timmar mer i veckan. Vilket i sin tur skulle ge 40 miljarder mer i skatteintäkter. Enligt Södersten visar snittet i studierna på att arbetsutbudet kommer öka med 10 procent även om de inte är helt entydiga.¹⁵⁶ Södersten gör några besynnerliga formuleringar i sin text i ett försök att övertyga läsaren. Bland annat ”inget kan vara mer troligt än detta” och ”mig förefaller detta eminent troligt”. Vilket kan verka som att han kanske inte riktigt trodde på det hela själv, eller i alla fall som att han ansåg att hans resonemang i sig inte var övertygande nog. Han hade ju tidigare också pekat på studier som skulle påvisa ökningen av arbetsutbudet som hade spretiga resultat. Sådana resonemang gällande sänkta skatter tenderar att höra till den nyliberala sidan, även om man bör titta på vad som är effektivt och då ta in alla effekter. Det finns dock enligt nyttoteori resonemang för att resultatet kan bli det motsatta. Istället för ökat arbetsutbud blir det minskat arbetsutbud när man nu kan konsumera samma mängd som tidigare och samtidigt få mer ledig tid. Frågan är dock inte utifall det blir ökat arbetsutbud. Utan ifall det ökade arbetsutbudet är stort nog för att kompensera för skattesänkningen. Sedan har även skatten en fördelnings- och utjämnings-effekt. Med den insikten kommer man osökt in på effekter som har med ojämlikhet att göra. Nyliberaler brukar se det som en mer eller mindre självklarhet att sänkt skatt leder till en förbättrad ekonomi. Skulle dock en sänkt skatt alltid leda till en ökad

¹⁵³ Jonsson (1988), s.40

¹⁵⁴ Jonsson (1988), s.40

¹⁵⁵ Jonsson (1988), s.40

¹⁵⁶ Södersten (1989a), s.3

skatteintäkt så skulle den mest effektiva skattenivån ligga på noll, borträknat andra effekter. Nyliberaler brukar ju också förespråka en minskad offentlig sektor, vilket även Södersten uttalat sig om att vilja se.

Södersten fortsätter att attackera skattenivåerna och kritiserar även det dåvarande systemets kompensation efter prestation. Den 2:a juli 1989 skriver Södersten i artikeln ”Populister skapar privilegier” om svenska folkets dåliga framtidstro och hur vi under nästan 100 år, fram till 1960-talets slut hade en nästan oöverträffad utveckling. Vidare skriver Södersten att ”Under de senaste 10 åren har reallönen per timme sjunkit med fem procent. Under sådana förhållanden är den enskilde löntagarens enda möjlighet till ökad standard att arbeta mer. Detta hindras dock av ett skattesystem som är perverst.”¹⁵⁷ Enligt Södersten har vi också ”alltmer kopplat bort sambandet mellan den enskildes standard och hans prestationsförmåga. Vi har arbetat oss allt längre in i den inlärda hjälplöshetens samhälle.”¹⁵⁸ Med prestationsförmåga kan man anta att Södersten refererar till produktivitet och därmed vad marknaden sätter för pris på individens arbete. Södersten påpekar dock inte att vad marknaden sätter för pris på individens arbete inte ska förväxlas med vad denne faktiskt tillför samhället. Att han inte verkar gjort någon sådan distinktion kan vara ett tecken på hans marknadliberala hållning. Intressant att notera är också att klagomålen Södersten framför, gällande sänkt reallön, har han själv varit positivt inställd till exempelvis i form av höjda bensinskatter. Inte nog med det han har också debatterat för sänkta löner, speciellt nominella löner, men även reallöner bland annat i syfte att försöka åtgärda en negativ bytesbalans och budgetbalans. Södersten fortsätter med att peka på 1970-talet som ett dåligt decennium prestationsmässigt. Han framhåller också den konkurrensutsatta sektorn som en rätt välfungerande sektor medan den offentliga är ineffektiv och har ekonomiska incitament som fungerar klandervärt. Södersten kritiserar också det socialdemokratiska partiets maktkoncentration. Sedan kritiserar han utjämningen under 1970-talet genom påståendet att ”vi fick ingen utjämning. I stället fick vi en ekonomi som fungerade allt sämre.”¹⁵⁹ Politiker genomförde också populistiska drag som att ge pensionärerna devalveringskompensation enligt Södersten. Något som han

¹⁵⁷ Södersten (1989b), s.5

¹⁵⁸ Södersten (1989b), s.5

¹⁵⁹ Södersten (1989b), s.5

menar ska ha gjort att Sverige övergick ”från en kapitalbildningslinje till en konsumtionslinje”.¹⁶⁰

4.5 Summering: Bo Södersten 1980-talet

Krisen som uppkom under 1970-talet påverkade fortfarande svensk ekonomi under 1980-talets början. Vilket ledde till att socialdemokraterna tänkte om och gick mot ett mer monetaristisk och nyliberalt synsätt i och med införandet av ”den tredje vägens politik”. En politik som Södersten anslöt sig till i allt högre utsträckning. För att sedan gå ännu längre än vad de pådrivande av ”den tredje vägens politik”, inom socialdemokratiska partiet, varit villiga att göra. Redan 1982-1983 bedöms Södersten ha bytt ekonomisk och politisk doktrin enligt författaren av denna studie. Södersten började sin övergång med att peka på dåligt sparande och problem med att hålla budgetbalansen. Han kom allt mer kom att trycka på att sänka statliga utgifter och förespråka privatisering av offentlig verksamhet. Devalveringarna som gjordes skulle följas av att hålla tillbaka löner. Detta för att inte de positiva effekterna på bytesbalansen skulle tas ut av den ökade importen, som kommer av löneökningen och den då ökade konsumtionen. Södersten kom även senare att förespråka att hålla tillbaka lönen och till och med sänka den av bland annat konkurrens skäl. Hans kamp för löntagarstyre kom i en allt mer undanskymd position och under större delen av 1980-talet kom löntagarstyre inte upp alls i hans artiklar. Södersten kom även att förespråka skattesänkningar eftersom han trodde detta skulle leda till ökat arbetsutbud. Det kom också så småningom att handla om skattesänkningar ur vad Södersten såg som en moralisk fråga. Det vill säga, som han såg det, att öka ersättningen efter prestation. Södersten kämpade allt mer för den fria marknaden och emot subventioner, tullar och liknande. Redan 1984 började han resonera kring K-sektor och S-sektor och kritiserar utifrån dessa indelningar den svenska modellen. Han kom också att förespråka att ”rätta mun efter matsäcken” och med detta förändrade synsätt att hamna allt längre från keynesiansk ekonomisk politik och allt närmare den monetaristiska och nyliberala.

¹⁶⁰ Södersten (1989b), s.5

5. ”Bo Södersten på 1990-talet”: 90-talskrisen och framåt

5.1 Historisk tillbakablick och fortsatta angrepp på välfärdsstaten

I en intervju i månadsjournalen 1991 vid namn Dissident (S) med Södersten ger bland annat en del insikter i Söderstens historia. Där beskrivs bland annat hur Södersten missade att få finansministerposten med medföljande spekulationer kring huruvida han är bitter. Frågan ställs huruvida Södersten fortfarande är medlem i SAP, svaret på frågan blir ett ja.¹⁶¹

Södersten kommer från en arbetarbakgrund där hans far var gruvarbetare och ordförande i gruvettan vilket var ett fack för gruvarbetare. Det är det arvet Södersten har svårt att skiljas från. I artikeln frågar skribenten om just detta ”Vore det inte lättare att bli folkpartist på heltid? Han värjer sig mot tanken. Det finns ett arv.”¹⁶²

Själv säger Södersten att han hela sitt liv varit antimarxist. Men att han hade haft för höga förväntningar på vad som var möjligt med planhushållning och ansåg att det på något vis skulle fungera med statlig dirigering. Han erkänner också att han velat bli finansminister ifall han hade erbjudits den.¹⁶³ Enligt Södersten var det ”den breda borgerligheten som stod för den stora expansionen i Sverige, från 1870-talet till 1950-talet. Fabrikörer, entreprenörer, ingenjörer, tjänstemän.”¹⁶⁴ Någoting Södersten sedan hävdar är fakta enligt ekonomisk historia. Sedan ställer han sig frågan vad anledningen kunde vara att borgerligheten gav upp dessa omfattande intellektuella värden inför socialdemokratin. Södersten hävdar också att socialdemokratin ”har glömt sitt liberala arv och istället utövat ett kollektivt åsiktsförtryck.”¹⁶⁵

”Rosornas krig förstörde Sveriges ekonomi” en artikel i Sunt förnuft 1992. Går Södersten på nytt till attack mot den enligt honom allt för stora offentliga sektorn. Han gör även utlägg om hur dåliga insikter och kunskaper politiker och väljare har kring detta. Han ger inte bara Ingvar Carlsson en känga gällande detta utan även Bengt Westerberg. Södersten menar att devalveringslinjen var nödvändig och att den måste kombineras med åtstramning, vilket Sverige gjorde från 1982 till mitten av 1984. Men i samband med rosornas krig, när enligt

¹⁶¹ Johansson (1991), s.69f

¹⁶² Johansson (1991), s.72

¹⁶³ Johansson (1991), s.72f

¹⁶⁴ Johansson (1991), s.74

¹⁶⁵ Johansson (1991), s.74f

Södersten fel sida vann så kom spenderbyxorna på igen. Vilket ledde till att man höjde ersättning i exempelvis sjukförsäkringarna och arbetsskadeförsäkringen ”släpptes iväg”. Den offentliga sektorn byggdes återigen ut.¹⁶⁶ Enligt Södersten förstörde utbyggnaden av den offentliga sektorn, på grund av sin storlek, signalsystemet i ekonomin. Strukturproblem har lett till att Sverige enligt Södersten är väldigt sårbar för internationella konjunkturedgångar.¹⁶⁷

Närande och tärande var två begrepp Södersten ville applicera på ekonomin. I en artikel den 20 augusti 1992 i Dagens nyheter som heter ”Orgie i verklighetsflykt”. Det svenska problemet är den snedvridna relationen mellan närande och tärande”. Menade han att den privata sektorn var den närande medan offentlig sektor är den tärande.¹⁶⁸ Detta skapade väldiga diskussioner.

Nationalekonomen Hans Larsson gav sig in i debatten i artikeln ”Maskerade angrepp”. Ingen har hittills visat varför den offentliga sektorn realt sett är för stor, menar Larsson. Där skriver han ”Med olika medel vill debattörerna nu visa att vi inte har råd med statens utgifter, att vi lever över våra tillgångar eller att försörjningsbördan för privatanställda är för hög. Egentligen handlar det om maskerade angrepp på fördelningspolitiken.”¹⁶⁹ Vidare menar Larsson också att försörjningsbördan vuxit tvärtom kan ses som något bra. Det innebär nämligen, enligt Larsson, att den privata sektorn av ekonomin vuxit sig så stark att den kan livnära avsevärt fler människor 1992 än 1970 och med en levnadsstandard som är högre i snitt.¹⁷⁰

Sander skriver i Dagens nyheter den 11 december 1994 artikeln Närande och tärande. Där menar Sander att anställda i offentlig sektor inte kan sorteras in i begreppet ”tärande” utan att ”närande” bör inbegripa alla som arbetar. Sander utvecklar sitt resonemang med ”Offentligt anställda producerar service, privat anställda varor och service. Människan lever inte av varor allena. De offentligt anställda försörjer övriga (och varandra) med tjänster. De kan alltså inte utan vidare räknas in i försörjningskvotens täljare.”¹⁷¹

¹⁶⁶ Gustafson (1992), s.20

¹⁶⁷ Gustafson (1992), s.22

¹⁶⁸ Södersten (1992), s.4

¹⁶⁹ Larsson (1993), s.4

¹⁷⁰ Larsson (1993), s.4

¹⁷¹ Sander, (1994), s.2

Bo Rothstein och Maria Pia Boethius kritiserar Söderstens attityd gentemot offentlig sektor i artikeln ”Ekonomernas kåranda tystar kritiken: Därför varnade ingen för finanskrisen” i Dagens nyheter den 1:a mars 1993. Där påpekar de att den offentliga sektorn ”underlättat jämställdheten mellan könen”¹⁷², och pekar då bland annat på offentligt stödd barnomsorg men också en högre total förvärvsfrekvens. Sedan ställer de frågan ”Tror Isaksson och Södersten att den ekonomiska krisen bäst löses med att det blir färre som arbetar i landet?”¹⁷³ Sedan citerar de Wigforss välkända ord från 1930 talet ”Har vi råd att arbeta?”¹⁷⁴

Södersten förutspådde välfärdsstatens undergång i en artikel i Dagens nyheter 1993, artikeln hette ”Välfärdsstatens tid är förbi’ Ett av den moderna historiens mest storslagna projekt går nu i graven”.¹⁷⁵ Där skriver han att inom enbart ett part år så kommer över 50 procent av de statliga inkomsterna att gå till att betala räntor på statskulden. Det skulle då innebära att de anställda i offentlig sektors jobb och lön inte längre kunde bevaras. Men även att löner för utbildad arbetskraft inom det privata kommer att tvingas ner. Han beskriver ett budgetunderskott som nu igen ökar utom all kontroll. 200 000 förlorade industrijobb. Södersten påpekar att ”det ekonomiska livet hänger samman”¹⁷⁶ och skriver ”Vi kan i grunden inte ändra ett enda pris i ekonomin utan att alla andra priser och kvantiteter påverkas och också kommer att ändras.”¹⁷⁷ Där menar han bland annat att industrin inte kunde betala 100-120 kronor (med sociala avgifter) som arbetarna kostade i timmen och därför blev tvungen att säga upp dem istället. Södersten påpekar också att inom offentlig sektor har ingen sagts upp och där har man råd med en lön på 100kronor i timmen, men det finns ingen konkurrensutsatthet. Budgetunderskotten, menade han, skulle kunnat vara den ”kvarnsten som riskerar att dra ned välfärdsstaten under havets yta.”¹⁷⁸

5.2 Summering: Bo Södersten 1990-talet

Historiska tillbakablickar på Söderstens yngre år och rosornas krig under 1980-talet presenteras. Där Södersten ansåg att Rosornas krig förstörde devalveringslinjen som var

¹⁷² Boethius & Rothstein (1993), s.4

¹⁷³ Boethius & Rothstein (1993), s.4

¹⁷⁴ Boethius & Rothstein (1993), s.4

¹⁷⁵ Södersten (1993), s.5

¹⁷⁶ Södersten (1993), s.5

¹⁷⁷ Södersten (1993), s.5

¹⁷⁸ Södersten (1993), s.5

viktig och tvungen att kombineras med åtstramning och släppte iväg de offentliga utgifterna igen. Södersten introducerar begreppen ”närande” och ”tärande” för att beskriva den privata respektive den offentliga sektorn, något som skapar debatt. Södersten skriver även en artikel som där han dödförklarar välfärdsstaten.

6. Diskussion

6.1 Den doktrinära övergången

Södersten börjar på den ideologiska vänsterkanten precis som Cassel även om Södersten var längre till vänster än Cassel som liberal någonsin var. Men är precis som Cassel väldigt uttalat irriterad och ibland rent ut av aggressiv och nedlåtande gällande marxismen. Södersten kallar vissa individer på vänsterkanten för ”trendvänstern” och stämplar de han kallar marxister för antiintellektuella. Han verkar spendera rätt mycket tid i sin bok åt att diskutera och kritisera marxismen i alla fall i förhållande till andra ideologiska ståndpunkter. Han har en tendens att använda nedsättande ord som han inte använder i kritik mot exempelvis borgarna där han använder en mer saklig ton. När det gäller statligt ägande av företag har Södersten alltid varit skeptisk. Han ansåg i den tidigare delen av sin karriär att företagen skulle vara arbetarstyrda. Något han även diskuterade i senare delen av sitt liv men väldigt återhållsamt, kanske för att rättfärdiga sin syn på sig själv som socialdemokrat.

Både Cassel och Södersten ansåg sig själva vara reformister i alla fall under tidigare delen av sin karriär. Cassel hade en fas av Socialreformatorisk liberalism under 1880-talet men som i alla fall till viss del verkar ha infunnits i honom under tiden före första världskriget. Södersten såg sig själv som socialistisk reformist, något som han verkar ha tyckt sig vara även efter den doktrinära övergången.

Cassel påverkades före första världskriget av Tysk katedersocialism vilket innebär kritik av laissez-faire principen och förespråkade statliga ingrepp för att förbättra arbetarklassens villkor. Södersten var för en välfärdsstat och statliga ingrepp för att hjälpa arbetarklass under tiden före den doktrinära förändringen. Men han hade också invändningar exempelvis mot statligt företagsägande som han hellre såg vara arbetarstyrd.

Cassel tyckte inte att liberalismens definition av frihet utgjorde ett tillräckligt skydd mot övermakten i samhället som skapats av den kapitalistiska samhällsordningen. Någoting Södersten skulle hållit med om i den tidigare delen av sin karriär.

Övergången som Södersten gör till en nyliberal/monetaristisk hållning är inte fullt lika tydligt korrelerad med en kris som för Cassel även om den finns. Cassels övergång 1918 sammanfaller tydligt med första världskrigets slut, med dess omvälvande sociala förändringar och den ryska revolutionen. Södersten däremot ändrar i och för sig uppfattning i samband med en kris, men gör det rätt sent i krisen som då redan har pågått i flera år. Krisen inträffade under sent 70-tal och Södersten ändrade sin doktrin först 1982-1983, vilket är den gränsdragning som författaren av denna artikel kommit fram till. Det kanske går att resonera för en tidigare gränsdragning men det skulle troligen behövas mer material att utgå från. Men det är författarens egen åsikt att en senare gränsdragning vore att förbise tydliga tecken. 1981 kom SAP med ”den tredje vägens politik”. Men Södersten är efter vad som kunnat uttydas rätt sen att helt hoppa på denna kompromiss.

Cassels doktrinära övergång verkar ha präglats av en känsla av att en ekonomisk katastrof var på gång. Detsamma går att hitta även hos Södersten, han blev också något av en domedagsprofet när Sverige drabbades av krisen. Enligt Södersten var katastrofen nära, budgetunderskotten var för stora, räntorna skulle utarma oss och andra länder springa ifrån.

Cassel och Södersten gjorde båda aggressiva attacker på understöd, subventioner och fackföreningar. Cassel går då i synnerhet till attack mot allting socialistiskt, något som man även kan säga att Södersten gör.

Cassel vill gärna se sig själv som partipolitiskt obunden, även om han anser sig vara liberal, det han troligen är ute efter är att kunna uppvisa objektivitet. Detsamma gäller Södersten, som även om han blir socialdemokratisk riksdagsledamot först verkar se sig som partipolitiskt obunden. Detta sammanfaller med sin syn på sig själv som reformist där hans uppgift är att hitta nya vägar för socialdemokratin, som han står närmast, och göra detta på ett till synes pragmatiskt sätt.

Cassels målsättning var att lägga fram en omfattande ekonomisk doktrin, där kärnan var privat äganderätt och företagsamhet vilket skulle bli grundpelaren i ett genuint liberalt parti.

Södersten verkar ha haft samma uppfattning, den offentliga sektorn var den ”tärande” delen medan den privata sektorn var den ”närande”. Grunden i ekonomin var alltså den privata sektorn.

Cassel ansåg efter första världskriget att fördelningen var obetydlig, ”framåtskridande” det vill säga tillväxten skulle ge överflöd åt alla. Södersten resonerar lite i de vägarna också, först verkar sparatet mer tillfälligt för att ”rätta till” det krisen ställt till med och problem med investeringar. Men det övergår snabbt till allt starkare attacker på välfärd, för höga löner för arbetarna och att andra länder håller på att springa ifrån i tillväxten vilket gör att vi inte kan ha varken jämlikhet eller välfärdsstat.

Cassel resonerar mycket kring prisbildningsmekanismen och att den inte får utsättas för yttre påverkan av exempelvis staten. Södersten har bitvis liknande argument exempelvis ”Vi kan i grunden inte ändra ett enda pris utan att alla andra priser och kvantiteter påverkas och också kommer att ändras”.¹⁷⁹

Cassel ansåg efter krigets slut att statlig verksamhet var klumpig och att politiker inte hade någon plats i den ekonomiska politiken. Detta just på grund av att de aldrig hade varit med i den ”ekonomiska tävlingskampen” utan endast stigit i position genom talets konst. Södersten menar precis som Cassel att politiker inte hör hemma i ekonomisk politik, de är enligt honom inte tillräckligt utbildade i ekonomi och förstår sig därför inte på den. Sedan har de heller inte varit företagare och har därför inte erfarenhet.

6.2 Vad kunde ha påverkat Södersten till denna doktrinära förändring?

Man bör betänka att socialdemokratin har i sig en kärna till inneboende motsättning. Detta i form av sitt accepterande av kapitalism, något som måste bekämpas för att hålla fast vid den socialistiska delen. Den socialistiska delen strävar exempelvis mot jämlikhet medan den kapitalistiska går mot ojämlikhet. För att korta ner resonemanget så kan man nog säga så här: I ett samhälle där alla ska kämpa på egna meriter, till stor del kontakter och kanske även tur så kommer de mindre lyckligt lottade att falla efter. För att hålla fast vid den socialistiska sidan krävs kraftfulla och ordentliga regleringar, omfattande och en effektivt omfördelande välfärdsstat och ett arbete för jämlikhet och jämställdhet. Tummar man för mycket på detta tar

¹⁷⁹ Södersten (1993), s.5

lätt den starka kapitalistiska sidan över. Att kunna driva kollektiva verksamheter kräver att det finns förtroende för dessa verksamheter ett så kallat socialt kapital. Detta sociala kapital försämras lätt genom kollektiva försämringar till exempelvis nedskärningar, detta kan leda till attitydförsämring gentemot hur det kollektiva sköts som återigen leder till kollektiva försämringar. Den mera kapitalistiska sidan i samhället, åtminstone allt för ofta och i hög omfattning, stöds av den ekonomiska eliten som åtminstone brukar inneha ett relativt stort inflytande i samhället. Det är en ständig konflikt mellan dessa två sidor inom socialdemokratien och en balansgång. För den kapitalistiska sidan härja fritt finns tillslut lite eller inget av den socialistiska sidan kvar och därmed även socialdemokratien. Denna förståelse verkar Södersten åtminstone allt mer ha glömt bort. Det är möjligt att han i sin roll som riksdagsledamot varit med och kompromissat allt för mycket så att han till slut tappat bort sig, speciellt när han såg sig själv som reformist och därmed skulle hitta nya vägar.

När det gäller politik är det viktigt att ha en god förståelse för de grundläggande ideologiska ståndpunkterna. Det är nog inte speciellt kontroversiellt att säga att människor i rätt hög grad eller kanske till och med hög grad inte har så bra insikt i vilken ideologisk inriktning de faktiskt tillhör. När deras ståndpunkter radas upp kan de rimma väldigt illa med den ideologi de påstår sig tillhöra. Men det krävs också en förståelse för att även partier som med sitt namn och även uttalat påstår sig tillhöra en viss ideologi, inte nödvändigtvis gör det. De kanske gjort det för länge sedan men ändrat så mycket i sin politik att de inte längre gör det. Ett argument som går att föra när det gäller Socialdemokraternas övergång till ”den tredje vägens politik”. Detta kan vara väldigt förvirrande och författaren av denna studie tror det behövs mer studier, diskussion och analys och öppen offentlig debatt kring var de politiska partierna verkligen står. Inte minst var den beryktade ”mitten” på den ideologiska skalan faktiskt ligger. Eftersom detta kan skapa väldigt stora problem. Inte enbart för alla väljare men även politiker då många eller kanske alla partier tenderar vilja ta hem mittenväljare, i alla fall när det gäller blockpolitik. När det gäller Södersten, speciellt i sin roll som politiker och socialistisk reformist, kan det ha förvillat honom. Södersten har ju även långt efter sin ideologiska avvikelse hävdad att han är socialdemokrat. Dock verkar han osäker på ifall han kanske kunde vara folkpartist men arvet från arbetarbakgrunden ligger i bakhuvudet och han har svårt att släppa detta. Så lite reflektion verkar finnas.

Naturligtvis innebär allt detta inte att man ska frångå vad som är den objektivt bästa lösningen för samhället och enbart gå på ideologi oavsett resultat, inte bara kortsiktigt utan kanske framför allt långsiktigt. Men det krävs en klarare definition för att undvika förvirring. Men också ett uppsatt mål när det gäller vilken typ av samhälle vi är ute efter. Vilken typ av samhälle Södersten ville vara med och bygga tappades troligen bort någonstans på vägen. Precis som Cassel fick han kanske tron att en hög tillväxt ändå på sikt skulle göra alla rikare och att titta på fördelning var futtigt i alla fall i början av övergången. Södersten fick i alla fall en känsla av att det var nödvändigt att ”springa” istället för att ”lunka” för att annars skulle landet förlora. Därför ville han effektivisera ekonomin genom att konkurrensutsätta den. Det han då givetvis inte tar med i den bilden är att det går att argumentera för att en välfungerande välfärdsstat är en förutsättning för att driva ett högindustriellt samhälle. Eller argument att ojämlikhet kan leda till försämrad hälsa, ökad brottslighet och så vidare. Till Söderstens försvar så fanns det dock inte fullt så mycket forskning på området ojämlikhet under 1980-talet och 1990-talets början som idag, även om det fanns ojämlikhetsstudier. Men Södersten verkar alltmer fallit för det nyliberala och monetaristiska resonemanget. Med Södersten kan det ha varit så att fördelningen helt enkelt först hamnade i periferin för att sedan falla bort totalt. Öppet klagörande över vad som är vad i den politiska (och ekonomiska) världen behövs i alla fall för att undvika förvirring. För annars kan potentiellt exempelvis en politiker kalla sig socialdemokrat trots att denne enbart för nyliberal politik och samma sak gäller partier. Naturligtvis förekommer kompromisser i politik som kan suddas ut gränsdragningar till viss del, men det krävs åtminstone ett förtydligande.

Det kan också vara så att Söderstens konflikt med marxismen, något som också påverkat Cassel, fått honom att driva mer och mer åt höger på den ideologiska skalan. Det verkar också ha infunnits en rädsla hos Södersten för den ekonomiska utveckling Sverige stod inför i början av 1980-talet. Samma rädsla kan hittas hos Cassel i sin doktrinära övergång och länkar båda dessa till sina respektive kriser. Södersten kan också påverkats av sina ekonomiska kolleger som Kjell Olof Feldt som han var tidigare studiekamrat med när han gick på universitetet.¹⁸⁰

¹⁸⁰ Johansson (1991), s.73

Det går ju förstås också spekulera i om Södersten anammat den tredje vägens politik för att anpassa sig till den politiska strömmen som då ledde. I ett försök att ha bättre chans att så småningom tillskansa sig finansministerposten. Det kan vara en del av en förklaring. Men det förklarar i sådana fall inte varför han inte gick tillbaka till sina tidigare åsikter. Efter det att de politiska strömningarna vänt i samband med rosornas krig och i synnerhet när det blivit klart att han inte skulle få posten. Om nu det inte var så att han själv köpt det budskap han försökte sälja.

Kritik mot huruvida Pinochets ekonomiska politik var lyckad går att finna hos exempelvis ekonomer som Amartya Sen Pristagare av Riksbankens pris till Alfred Nobels minne. The guardian skrev också en artikel om kritiken mot Pinochets ekonomiska politik den 22:a november 1998 kallad ”Miracle cure, but the medicine was bright red”. Där man menar att det i slutändan var Allende som 10 år efter sin död räddade ekonomin genom sin ekonomiska politik.¹⁸¹ Vilket förstärker bilden av att Södersten onekligen allt mer konsekvent börjar välja nyliberalernas ställningstaganden.

När det gäller Söderstens kritik mot exempelvis marxister som antiintellektuella och deras sätt att hela tiden vara tvungen att ”...motivera varje steg mot det socialistiska samhället”.¹⁸² Så kan det förefalla ironiskt med tanke på att Södersten såg sig som en reformistisk socialist, som skulle leda vägen till ett socialistiskt samhälle och istället kom att transformeras till nyliberal.

Slutligen kan sägas att doktrinerna för de båda debattörerna ändrades alltså i samband med kriser med både nationella och internationella omvälvningar där staten samtidigt växte. På Cassels tid var det första världskrigets expansion av statlig verksamhet och tumultet efter kriget, keynesianism och socialliberalism, ett växande industrisamhälle samt ett framväxande sovjetunionen. När det gäller Södersten var det den fortsatta välfärdsuppbyggnaden med bland annat utökat pensionssystem, 1970-tals krisen, monetarism och nyliberalism samt övergång från industrisamhälle till tjänstesamhälle. Studien har visat på hur debattörernas idéer förändrats över tid och vilka idéströmningar som rådde speciellt inhemska men även utländska. Cassel och Södersten har också, som visats, många likheter med varandra i deras ekonomiska idéers evolution. Författaren av denna studie vill hävda, att det är tydligt att

¹⁸¹ Palast (1998)

¹⁸² Södersten (1975), s.16f

doktrinförändringarna hänger samman med samhällsomvälvningar precis som i Schumpeters teori. Där resultatet av omvälvningarna verkar ha lett till rädsla, osäkerheter och svårigheter för debattörerna att veta hur de ska förhålla sig till kriserna och de nya framväxande samhällsmässiga förändringarna. Något som verkar ha haft stor del i att driva fram ett doktrinskifte.

Referenser

Tryckta källor:

Offentlig statistik:

SCB (2007) "Sveriges ekonomi Statistiskt perspektiv", 15.

http://www.scb.se/Grupp/Teman/Sveriges_Ekonomi/_Dokument/Sverigesekonomikv107.pdf

(hämtat 2016-01-07)

Offentligt tryck:

Regeringen (1980) "proposition 1980/81:20 om besparingar i statsverksamheten, m.m".

<http://data.riksdagen.se/fil/D38B4863-424B-4178-9F54-5F32688BF817>

Litteratur:

Bok:

Carlson, B. (1988) "Staten som monster", Lund: Ekonomisk-historiska föreningen.

De Vylder, Stefan. (2012) *Eurokrisen*. Falun: Ordfront.

Screpanti, E. Zamagni, S. (2005) "An outline of the history of economic thought", Oxford: Oxford university press.

Södersten, B. (1975) "Den Svenska Sköldpaddan", Stockholm: Rabén & Sjögren.

Artikel:

Bergström, V. et al. (1981) "Här är Hästkuren", Arbetet, 2.

Boethius, M-P, Rothstein, B. (1993) "'Ekonomernas kåranda tystar kritiken'. Därför varnade ingen för finanskrisen", 4.

Dagens Industri (1987) "Bravo Södersten", Dagens Industri, 2.

Gustafson, B. (1992) "Rosornas krig förstörde Sveriges ekonomi", Sunt förnuft 1992:8, 20-22

Horner, N. (1987) "Förvirrad politik", Upsala Nya Tidning, 2.

Johanson, G. (1991) "Bo Södersten Dissident (S)", Månadsjournalen 1991:6, 68-75.

Jonsson, A (1988) "Nu ger Bo Södersten upp", Veckans affärer 1988:22, 40-41.

Larsson, H. (1993) "Maskerade angrepp". Ingen har hittills visat varför den offentliga sektorn reallt sett är för stor, menar nationalekonom", Dagens Nyheter, 4.

Lundborg, P. et al (2002) "Inflationsmålet, sysselsättningen och EMU-medlemskapet*", Ekonomisk Debatt 2002:3, 197-207.

Palast, G. (1998) "Miracle cure, but the medicine was bright red", The guardian, <http://www.theguardian.com/business/1998/nov/22/observerbusiness.theobserver> (hämtat 2016-01-07)

Sander (1994) "Närande och Tärande". Dagens nyheter, 2.

Södersten, B. (1980a) "Mobilisera resurserna – fördela dem rättvist!", Arbetet, 2.

Södersten, B. (1980b) "Frihandeln bör begränsas", Dagens Nyheter, 2.

Södersten, B. (1982a) "Polen följer mönstret", Svenska Dagbladet, 2.

- Södersten, B. (1982b) ”Vår öppenhet bemöts med hån”, Svenska Dagbladet, 3.
- Södersten, B. (1983a) ”Värnskatt på aktiers ökade värde”, Dagens Industri, 2.
- Södersten, B. (1983b) ”Det gäller att välja”, Svenska Dagbladet, 3.
- Södersten, B. (1984) ”Kan vi hoppas på nationaldagen?”, Dagens Nyheter, 2.
- Södersten, B. (1985) ”Ny högskolepolitik!”, Arbetet, 3.
- Södersten, B. (1986) ”Höj bensinskatten!”, Dagens Nyheter, 5.
- Södersten, B. (1987) ”Nu kan vi sänka skatterna”, Dagens Industri, 2.
- Södersten, B. (1988) ”Bryt högräntepolitiken”, Svenska Dagbladet, 3.
- Södersten, B. (1989a) ”Underskatta inte dynamiken!”, Dagens Industri, 3.
- Södersten, B. (1989b) ”Populister skapar privilegier”, Dagens Nyheter, 5.
- Södersten, B. (1992) ”Orgie i verklighetsflykt”. Det svenska problemet är den snedvridna relationen mellan närande och tärande, Dagens nyheter, 4.
- Södersten, B. (1993) ”Välfärdsstatens tid förbi”. Ett av den moderna historiens mest storslagna projekt går nu i graven”, Dagens Nyheter, 5.
- The Economist (2011) “Missing Milton Friedman”.
- <http://www.economist.com/blogs/democracyinamerica/2011/07/free-marketeers-and-inflation>
(hämtat 2016-01-09)

Appendix

NF= Nationalekonomiska Föreningen

2.1 Socialdemokrati

Socialdemokrati innebär kortfattat en kompromiss mellan marknadskapitalism och statlig intervention. Där man utgår från följande syn 1) Kapitalism är det enda pålitliga medlet för att generera överflöd, men ses som ett moraliskt bristfälligt medel för distribution av överflöd på grund av tendenserna till att skapa fattigdom och ojämlikhet. 2) Bristfälligheten hos det kapitalistiska systemet kan rättas till genom ekonomiskt och socialt ingripande, där staten agerar som väktare för offentliga intressen. 3) sociala förändringar kan och bör införas på ett fredligt och konstitutionellt sätt.¹⁸³

¹⁸³ Heywood (2012), s.128

2.2 Nyliberalism

Dess centrala tema är att det bästa resultatet uppnås om staten inte blandar sig i ekonomin. Detta reflekterar också en tro på frimarknadsekonomi och atomistisk individualism. Enligt Nyliberalismen så levererar oreglerad marknadskapitalism tillväxt och vida spritt välstånd. Medan staten suger ut initiativtagande och avskräcker entreprenörskap kort sagt är marknaden god och staten är ond. Nyliberalismens nyckelpolicys är privatisering, nedskärning av spendering (speciellt gällande socialvälfärd), skattesänkningar (speciellt företagsskatt och direkt skatt) samt avreglering och associeras ofta med en tro på marknadsfundamentalism.¹⁸⁴

2.3 Atomistisk individualism

Innebär att man ser samhället som en samling egenintresserade och till stor del självförsörjande individer, eller atomer, istället för sociala grupper.¹⁸⁵

2.4 Indexreglering av skatt

Indexreglerade skatter korrigerar skatteskalorna så att inflationen ej får genomsnittsskatten att förändras därmed kommer realinkomsten vara densamma när man räknat av skatten. I annat fall kommer inflationen, som ju korrigeras för i löneförhandlingar, göra att löneökning och prisökning tar ut varandra. Men genom progressionen ökar då genomsnittsskatten.¹⁸⁶

2.5 Monetarism

Förespråkar penningmängdstyrning samt en låg och stabil inflation. Kritiserar keynesianismen och inte minst Phillipskurvan som enligt Friedmans teorier visade sig endast fungera på icke förväntad inflation på kort sikt.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Heywood (2012), s.50

¹⁸⁵ Heywood (2012), s.28

¹⁸⁶ Franzén, Indexreglerade skatter (1974), s.195

¹⁸⁷ Sandelin et al (2003), s.122ff